

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ / REVIEWS

U. Stephany, Aspekt, Tempus und Modalität: Zur Entwicklung der Verbalgrammatik in der neugriechischen Kindersprache. Gunter Narr Verlag Tübingen 1985, σσ. 267 (Language Universals Series, vol. 4).

Τό σύστημα τού ρήματος τής NE (πα-ραγωγή, μορφολογική ανάλυση, καθορισμός τής λειτουργίας τών επί μέρους κατηγοριών) ἔχει ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενο συστηματικῆς διερευνήσεως, στό σύνολό του καί ὡς πρός ὀρισμένες ὀψεις του, μέσα ἀπό διάφορα μεθοδολογικά / θεωρητικά πρότυπα¹.

Τοῦτο εἶναι ἐνδεικτικό τής σημασίας πού ἔχει τό ρῆμα στό σύνολο τών γραμματικῶν κατηγοριῶν, ἀλλά καί τών δυσκολιῶν / προβλημάτων πού παρουσιάζει ἡ ὀποιαδήποτε προσπάθεια ταξινομήσεως τών ἐπί μέρους ὕποσυστημάτων του. Στίς ἤδη ὑπάρχουσες ἀναλύσεις ἔρχεται νά προστεθεῖ ἡ μελέτη τής U. Stephany, καθηγήτριας τῆς γλωσσολογίας στό Πανεπιστήμιο τῆς Κολωνίας, *Aspekt, Tempus und Modalität: zur Entwicklung der Verbalgrammatik in der Neugriechischen Kindersprache*, στήν ὀποία ἐξετάζεται ἡ

τυπολογία καί λειτουργία τών γραμματικῶν κατηγοριῶν τού ποιού, τού χρόνου καί τῆς τροπικότητας στήν βαθμιαία κατάκτησή τους ἀπό τό παιδί. Φωτίζονται, ἔτσι, ἀπό ἕνα ἄλλο σημεῖο προβλήματα πού εἶχαν ἤδη ἐπισημανθεῖ κατά τήν ἐξέταση τών ἀνωτέρω κατηγοριῶν στό σύστημα τῆς γραμματικῆς τῆς NE (π.χ. σχέση χρόνου καί ποιού, εἶδη ποιού καί προσδιορισμός τού χαρακτηρισμένου μέλους), διευρύνεται δέ τό φάσμα περιγραφῆς, ἀλλά καί κατανόησης τών μεταξύ τους σχέσεων, μέ τήν διερεύνηση τῆς ἐξελικτικῆς τους ἐμφάνισης (ὄντογένεση) καί χρήσεως στά πρώιμα στάδια τῆς γλωσσικῆς κατακτήσεως².

Ἡ προσπάθεια ἐξετάσεως τού τρόπου πού ἐπιτελεῖται ἡ βαθμιαία κατάκτηση ἑνός τόσο πολύπλοκου συστήματος ὀπως εἶναι τό ρῆμα τῆς NE ἔχει διττή σημασία: (i) Καθαρῶς θεωρητική, στόν χῶρο τῆς ψυχολογολογίας, ἐφόσον ὀρισμένες μεθοδολογικές / θεωρητικές ἀρχές σχετικά μέ τόν τρόπο πού ἐπιτελεῖται ἡ γλωσσική κατάκτηση γραμματικῶν δομῶν (ἀνάπτυξη 'στρατηγικῶν' ἐκ μέρους

1. Μεταξύ τών μονογραφιῶν πού ἀναφέρονται στό ρηματικό σύστημα τῆς NE σημειώνω τίς ἐξῆς: Seiler 1952· Hamp 1961· Koutsoufas 1962· Warburton I.P. 1970· Μπαμπινιώτης 1972. Θά μπορούσαμε, ἐπί πλέον, νά προσθέσουμε δύο ἀδημοσίευτες διδακτορικές διατριβές: P. Daltas, *The inflectional morphology of the verb in Modern Greek Koine: a variationist approach*. The University of Leeds, Department of Linguistics and Phonetics 1979 καί A. Ralli, *Éléments de morphologie grecque. Structure du verbe*.

Ph.D. diss. Université de Montréal 1987.

2. Μέ τό γενικότερο θέμα τῆς κατακτήσεως τού ρήματος ἔχει ἀσχοληθεῖ ἐπίσης ἡ Δ. Κατή πρβλ. D. Katis, *The acquisition of Modern Greek Verb: with special reference to the imperfective past and perfect classes*. University of Reading, Department of Psychology 1984, Ph.D. thesis (ἀδημ.). Βλ. ἐπίσης Κατή 1982· 1985· 1985β ὀπου ἐπιχειρεῖται ἡ ἐξέταση ἐπί μέρους θεμάτων σχετικῶν μέ τήν κατάκτηση τού ρηματικού συστήματος τῆς NE.

του παιδιού και ο τρόπος που ενεργοποιούνται κατά την επικοινωνιακή πράξη, σχέση μεταξύ της σειράς εμφανίσεως ενός τύπου και της μορφολογικής / σημασιολογικής του περιπλοκότητας, όντογένεση των κατηγοριών και γλωσσικά καθολικά) ἐλέγχονται σ' ένα πεδίο που παρουσιάζεται ιδιαίτερα πλούσιο και πολύπλοκο στίς δομές και τίς λειτουργίες.

(ii) Η σημασία μιᾶς τέτοιας διερευνησης είναι ιδιαίτερα σημαντική για τήν μελέτη του ίδιου του ρηματικού συστήματος της NE και για τήν αντιμετώπιση των συγκεκριμένων προβλημάτων που απασχόλησαν και απασχολούν τούς ἐρευνητές, με τήν διατύπωση πολλῆς φορές ἀποκλινουσῶν ἀπόψεων.

Η U.S. είναι ἤδη πολύ γνωστή μεταξύ των ψυχολinguιστῶν για τίς συστηματικές μελέτες της στόν χῶρο τῆς γλωσσικῆς κατακτῆσεως, με ἔμφαση πάντοτε στα δεδομένα της NE (Stephany 1973· 1975· 1981). Ἡ παρούσα μελέτη της είναι καρπός μακροχρόνιας ἐρευνας και συστηματικῆς ἀναλύσεως και ἐπεξεργασίας των γλωσσικῶν δεδομένων πέντε παιδιῶν (βλ. ἰδιαίτερως σσ. 22-25) στά ὁποία στηρίζει τά συμπεράσματά της, ἀλλά και ἀποτελέσματα ἐμβαθύνσεως στά θεωρητικά προβλήματα που συνεπάγεται ἡ μελέτη τῆς γλωσσικῆς κατακτῆσεως σέ σχέση με τήν θεωρία τῆς γλώσσας.

Στόχος τῆς μελέτης είναι ἡ ἐξέταση τῆς ἐξελικτικῆς κατακτῆσεως των ρηματικῶν κατηγοριῶν του ποιοῦ, του χρόνου και τῆς τροπικότητας στήν NE (μορφολογία-σημασία / λειτουργία) στήν «κρίσιμη» ἡλικία μεταξύ του τέλους του 2ου ἔτους και του 3ου, με παράλληλη ἀναφορά στόν ρόλο που παίζει στήν ἀνασκήκατάκτηση ὁ «κώδικας» που χρησιμοποιοῦν οἱ μεγάλοι ὅταν ἀπευθύνονται στά παιδιά. Με τήν ἐξέταση αὐτή ἐπιδιώκεται ἐπίσης ἡ ἐπισήμανση και διερεύνηση ὀρισμένων βασικῶν θεωρητικῶν θεμάτων ὅπως, π.χ., ἡ γενικότερη κατανόηση

τῆς ὄντογένεσης των κατηγοριῶν αὐτῶν ἢ ἀκόμη ἡ συμβολή που θά εἶχε ἡ διερεύνηση τῆς ὄντογένεσής τους στό πρόβλημα του καθορισμοῦ των γλωσσικῶν καθολικῶν.

Τό βιβλίο περιλαμβάνει 9 κεφάλαια (σσ. 1-230), παραρτήματα (καταγραφή ἀπολύτων συχνοτήτων των ρηματικῶν τύπων στίς τρεῖς κατηγορίες, ποιῶ, χρόνου και τροπικότητας κατά γλωσσικό στάδιο), πίνακες και τέλος ἀναλυτική βιβλιογραφία.

Στο Κεφάλαιο 1 (σσ. 1-21, Θεωρητικός προσανατολισμός), τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τό θεωρητικό πλαίσιο τῆς μελέτης, γίνεται ἀναφορά κατά τρόπο συνοπτικό, ἀλλά ἰδιαίτερα συνθετικό στά κυριώτερα θεωρητικά θέματα που ἀντιμετώπισε και ἀντιμετωπίζει ἡ ψυχολinguιστική σέ σχέση με τό γενικότερο θέμα τῆς ἀκρίβειας τῆς μητρικῆς γλώσσας, τῆς χρήσης της κατά τήν ἐπικοινωνία και των παραγόντων που τήν προσδιορίζουν. Μεταξύ των θεμάτων που συζητιοῦνται σημειῶν τά ἐξῆς: πῶς ἐπιτυγχάνεται και πῶς περιγράφεται ἡ γλωσσική ἀκρίβεια στά διάφορα πρότυπα ἀναλύσεως και πῶς καθορίζεται ἡ σχέση της με τήν καθόλου γνωστική (cognitive) ἐξέλιξη του ἀνθρώπου· ποιός είναι ὁ ρόλος των «στρατηγικῶν» κατανόησης και παραγωγῆς των διαφόρων δομῶν στήν γλωσσική ἀκρίβεια· ποιός ὁ ρόλος τῆς μίμησης ἢ ὁποία ἔχει ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἀκρίβειας ἢ τῆς ὑπεργενέικευσης και ποιᾶ, τέλος, θά πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι εἶναι ἡ συμβολή του μηχανισμοῦ ἀκρίβειας τῆς γλώσσας (LAD) στήν γλωσσική ἀκρίβεια, ἔννοια τήν ὁποία ἔχει εἰσαγάγει ὁ Chomsky (1965· 1975) στήν γλωσσική θεωρία ἢ ἰδιαίτερη σημασία τῆς ὁποίας ὁμως ἀμφισβητεῖται σήμερα ἀπό ψυχολόγους και κοινωνιο-γλωσσολόγους.

Ἡ U.S. με ἀξιοθαύμαστη μεθοδικότητα και με παράλληλη κριτική ἀξιολόγηση των διαφόρων θέσεων ὅπως ἐκφρά-

ζονται στίς ήδη διατυπωθείσες θεωρίες, αλλά και μέ πλήρη βιβλιογραφική ένημερότητα αναφέρεται στά διάφορα θέματα, τοποθετείται κριτικά έναντι τών αποκλινουσών απόψεων προβληματίζοντας τόν άναγνώστη σχετικά μέ τίς έπικρατούσες τάσεις, γιά νά τόν όδηγήσει, τελικά, στό θεωρητικό πρότυπο τό όποιο θά χρησιμοποιήσει ή ίδια ως βάση αναλύσεως καί περιγραφής τών δεδομένων της. Πρόκειται γιά τήν γλωσσική θεωρία ή όποία θεμελιώθηκε μέ τίς έργασίες τής έρευνητικής ομάδας τής Κολωνίας μέ έπικεφαλής τόν καθηγητή Η.-J. Seiler καί ή όποία αποβλέπει στην διερεύνηση τών γλωσσικών καθολικών καί τής τυπολογίας τους. Σύμφωνα μέ τό θεωρητικό αυτό πρότυπο ή γλώσσα άντιμετωπίζεται (σ. 5)

«nicht statisch als ein System von Entitäten und deren Relationen, sondern dynamisch als ein System von Sprachhandlungsplänen (Seiler 1983: 10)».

Ή χρησιμοποίηση ενός παρόμοιου προτύπου είναι ιδιαίτερα θετική, κατά τήν U.S., όχι μόνον κατά τήν εξέταση τών διαφόρων δομών στό σύστημα τής γραμματικής τής γλώσσας, αλλά καί κατά τήν εξέταση του τρόπου μέ τόν όποιον έπιτελείται ή γλωσσική κατάκτηση. Κατ' αὐτήν (σ. 5)

«Wenn sprachliche Strukturen das Endresultat von Prozessen sind, so kann deren Erwerb nur im aktiven Umgang des Kindes mit Sprache vor sich gehen. Auf diese Weise wird die Auffassung des Spracherwerbs als eines Prozesses, an dem das Kind aktiv beteiligt ist, die sich in der heutigen Spracherwerbsforschung allgemein durchgesetzt hat (s. u. Kap. 1.3), auch aus sprachtheoretischer Sicht gestützt».

Σχετικά μέ τήν έπιλογή του θεωρητικού προτύπου στό όποιο στηρίζει τήν ανάλυση τών δεδομένων της καί σύμφωνα μέ τίς αρχές του όποιου επιχειρεί νά

άξιολογήσει τά συμπεράσματά της δέν θά ήθελα νά προσθέσω τίποτε. Ήξάλλου ή ανάλυση τών συμπερασμάτων της δικαιώνει τήν έπιλογή της. Θεωρώ, έν τούτοις, άπαραίτητο νά σημειώσω τά έξής σχετικά μέ τήν θεωρία τής γραμματικής του Chomsky τών τελευταίων, κυρίως χρόνων, καί τήν σχέση της μέ τήν γλωσσική κατάκτηση, μέ άφορμή τίς δικές της αναφορές σέ παλαιότερες έργασίες του (Chomsky 1965· 1975) καί τόν τρόπο πού άξιολογήθηκαν από όρισμένους ψυχολόγους καί ψυχολογιστές. Καί τούτο διότι πολλές από τίς έπιφυλάξεις τους σχετικά μέ τήν έπάρκεια του προτύπου αυτού (στίς παλαιότερες του φάσεις) στόν χώρο τής ψυχολογίας φαίνεται νά συμμερίζεται καί ή ίδια.

Χωρίς νά αναφερθώ στίς αποκλινουσες πολλές φορές απόψεις τών ψυχολογιστών σχετικά μέ τήν γλωσσική κατάκτηση καί τούς παράγοντες πού τήν ρυθμίζουν καί περιορίζοντας τήν αναφορά μου στό πρότυπο του Chomsky σημειώνω τά έξής.

Κατ' αρχήν τό πρότυπο τής καθολικής γραμματικής (UG) τό όποιο εισηγείται ό Chomsky (1981· 1982), μέ τά γενικευμένα καί άφηρημένα συστήματα άρχών του, δέν έρχεται ουσιαστικά σέ σύγκρουση μέ τόν τρόπο πού άντιμετωπίζεται ή διαδικασία τής γλωσσικής κατακτήσεως από τούς ψυχολογιστές. Ή καθολική γραμματική ή όποία άποτελεί τήν βιολογικά καθορισμένη γλωσσική ικανότητα του άνθρώπου (1981:8) είναι μέν κατ' αὐτόν προϋπόθεση γιά τήν περαιτέρω γλωσσική κατάκτηση καί *conditio sine qua non*, χωρίς όμως αυτό νά σημαίνει ότι ή γλωσσική κατάκτηση καί πιο συγκεκριμένα ή πραγμάτωση τής έπικοινωνιακής διαδικασίας πραγματοποιείται μόνο μέ αὐτήν. Αντιθέτως, έπισημαίνεται καί από τόν ίδιον ή σημασία τής παράλληλης επίδρασης τών πάσης φύσεως γλωσσικών καί έξωγλωσσικών παραγόντων ό ρόλος τών όποιών είναι

άποφασιστικός για την πραγματοποίηση τής γλωσσικής επικοινωνίας.

Θά ήθελα, επί πλέον, να προσθέσω ότι από έρευνες των τελευταίων ετών υπάρχουν ουσιαστικές ενδείξεις ότι το προτεινόμενο θεωρητικό πρότυπο *Government and Binding* και οι βασικές θεωρητικές αρχές που απορρέουν από αυτό ανταποκρίνονται στον τρόπο που πραγματοποιείται η γλωσσική κατάκτηση (White 1982· Euthymiu 1986)³.

Η εισαγωγή κλείνει με τον καθορισμό των στόχων τής μελέτης και με την συνοπτική παράθεση των θεμάτων που πραγματεύεται.

Τό Κεφάλαιο 2 (σσ. 22-31· Μεθοδολογικές παρατηρήσεις) αποτελεί τό 'τεχνικό' μέρος τής μελέτης και αναφέρεται γενικά στα δεδομένα της (προέλευση-μεθοδολογία αναλύσεως) και κυρίως στα συγκεκριμένα προβλήματα που αντιμετωπίζονται κατά τήν επεξεργασία τους (καθαρώς τεχνικά-ουσιαστικά).

Μεταξύ των αναφερομένων προβλημάτων επισημαίνει, και πολύ όρθά, τήν ανεπάρκεια του κριτηρίου MUL (mean length of utterance 'μέσος όρος εκτάσεως του έκφωνήματος') ως «δείκτου του βαθμού τής γραμματικής εξέλιξης του παιδιού», σέ μία γλώσσα με πλούσιο μορφολογικό σύστημα. Τό κεφάλαιο αυτό έχει, κατά τήν εκτίμησή μου, ιδιαίτερη σημασία διότι αποτελεί τήν πρώτη συστηματική προσπάθεια καθορισμού των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει ό έρευνητής όταν αναλύει γλωσσικά δεδομένα των πρώτων φάσεων τής γλωσσικής κατακτήσεως μιās γλώσσας όπως ή NE, μπορεί δέ νά αποτελέσει τήν βάση για

περαιτέρω διερεύνηση άλλων γραμματικών κατηγοριών.

Τό Κεφάλαιο 3 (σσ. 32-66) αναφέρεται στην περιγραφή του συστήματος των βασικών γραμματικών κατηγοριών του ρήματος στην NE, πράγμα τό οποίο θεωρείται απόλυτως απαραίτητο για τήν καλύτερη κατανόηση τής εξέλιξης των κατηγοριών αυτών στην παιδική γλώσσα. Σημείο αναφοράς της αποτελούν οι σημασιολογικές αναλύσεις των περιστάσεων (Situationen), με τίς αποκλίνοσες απόψεις για τήν κατηγοριοποίησή τους (Lyons 1977· Mourelatos 1978). Ξεκινώντας από διμερείς αντιθέσεις των τύπων των περιστάσεων (Situationstypen) όπως δυναμικές / καταστασιακές (dynamisch/statisch), τελικές / ά-τελικές (telisch / atelisch) και διαρκείς / στιγμιαίες (durativ / punktuell) καταλήγει στην διαφοροποίηση των εξής τύπων (σ. 33): διαδικασία (Prozess: *schreien, schwimmen*), εξέλιξη (Entwicklung: *ein Buch schreiben, gesund werden*), συμβάν (Ereignis: *fallen, finden*) και κατάσταση (Zustand: *wissen, lieben*). Ακολουθεί ό καθορισμός των παραγόντων που ρυθμίζουν, κατ' αὐτήν, τόν τρόπο θεωρήσεως των περιστάσεων και των αντιθέσεων τίς οποίες εισηγείται, με παράλληλη συνοπτική αναφορά στα προβλήματα που συνεπάγεται ό καθορισμός του καθενός. Μέσα σ' αυτό τό πλαίσιο καθορίζεται ή λειτουργία των βασικών γραμματικών κατηγοριών που τήν απασχολούν στό σύστημα τής NE καθώς και τής σχέσης και αλληλεπίδρασης που παρουσιάζουν: ποιόν ενεργείας (ποιόν και χρόνος, χαρακτηρισμένο / μή χαρακτηρισμένο μέλος ποιού), 'έγγενές' ποιόν⁴ ('έγγενές' και γραμματικοποιημέ-

3. Τό πρότυπο αυτό έχει επίσης εφαρμοστεί με επιτυχία κατά τήν ανάλυση δεδομένων άφασίας. Βλ. ένδεικτικά Υ. Grodzinsky, «Neurological Constraints on Linguistic Theories», *Glow Newsletter* 14, 1985, 41-53 (άνακοίνωση στό Συνέδριο GLOW Collo-

quium on Parametric Typology, UFSAL, Brussel, April 15-17).

4. Με τόν όρο 'έγγενές' ποιόν άποδίδω τό γερμ. Aktionsart τό οποίο δηλώνει άκριβώς τήν 'λεξικοποιημένη κατηγορία του ποιού, όπως δυναμικό / στατικό, τελικό / ά-τελικό'

νο ποιόν, κατηγορίες 'έγγενους' ποιού, άλληλεπίδραση μεταξύ 'έγγενους' και γραμματικοποιημένου ποιού κατά τήν θεώρηση των περιστάσεων), χρόνος (μέ ιδιαίτερη άναφορά στους χρόνους τής NE και τήν λειτουργία τους: ένεστώς, παρατατικός, άόριστος, παρακείμενος, μέλλων) και τροπικότητα.

Δέν είναι δυνατόν νά άναφερθεί κανείς διεξοδικά στά έπί μέρους θέματα πού θίγονται στό κεφάλαιο αυτό και τά όποια έχουν ήδη άπασχολήσει τήν έρευνα από καθαρά θεωρητικής σκοπιάς (διαφοροποίηση των περιστάσεων και ή σχετική προβληματική Lyons 1977· Mourelatos 1978· Vendler 1967 ό ρόλος του 'έγγενους' ποιού στην έπιλογή του γραμματικοποιημένου ποιού) όσο και μέσα από τήν άνάληψη του ρηματικού συστήματος τής NE⁵. Ο στόχος τής U.S. στό κεφάλαιο αυτό είναι νά δώσει τό γενικό πλαίσιο στό όποιο θά έντάξει τά δεδομένα τής παιδικής γλώσσας και όχι νά προβεί σέ συστηματική διαπραγμάτευση των έπί μέρους προβλημάτων πού συνεπάγεται ή εξέταση των γραμματικών κατηγοριών του ρήματος, πράγμα πού θά τήν όδηγήσει πολύ μακριά. Σημειώνω, έν τούτοις, δύο περιπτώσεις στίς όποιες θά μπορούσε κάπως νά έχει έπεκταθεί, λόγω των ιδιαίτερων προβλημάτων πού παρουσιάζει τό θέμα, αλλά και των άποκλινοσών άπόψεων πού έχουν διατυπωθεί:

(i) ή προτεινόμενη διαφοροποίηση των περιστάσεων (σ. 33) και οι διμερείς άντιθέσεις δέν τεκμηριώνονται έπαρκώς μέ

τήν χρησιμοποίηση σημασιολογικών κριτηρίων από τήν NE.

(ii) ή άναφορά στίς έγκλίσεις και ειδικότερα στην ύποτακτική τής NE είναι περιορισμένη. Σημειωτέον ότι τό όλο θέμα έχει τύχει συστηματικής διαπραγματεύσεως και προβληματισμού τά τελευταία χρόνια⁶.

Στό Κεφάλαιο 4 (σσ. 67-111) γίνεται μία συστηματική εξέταση των ρηματικών τύπων πού άπαντούν στην γλώσσα του παιδιού. Έπειτα από άναφορά στην μορφολογική παραγωγή των ρηματικών τύπων τής NE (καθορισμός κλιτικών τάξεων, διατύπωση μορφοφωνολογικών κανόνων) έξετάζεται ή διαπιστωθείσα βασική άντίθεση του ρηματικού συστήματος τής NE: θέμα ένεστώτα/θέμα άόριστου στην βαθμιαία κατάκτησή τους (στάδια I-III). Η εξέταση γίνεται κατά συζυγία (όξύτονα-περισπώμενα), και πιά συγκεκριμένα κατά κλιτική τάξη, μέ άπώτερο στόχο τόν καθορισμό των συστηματικών ύποκαταστάσεων, αλλά και των βασικών άντιθέσεων πού επικρατούν κατά περίπτωση. Από τήν εξέταση διαπιστώνεται ότι ή διαφοροποίηση των δύο ρηματικών θεμάτων ή όποια χαρακτηρίζει τό σύστημα τής NE άπαντά σέ μεγάλο ποσοστό (μέ κλιμάκωση κατά συζυγία και κατά κλιτικές τάξεις) ήδη στά πρώιμα στάδια τής γλωσσικής κατακτήσεως, πράγμα τό όποιο άποδεικνύει ότι και οι δύο μορφές του ποιού ένεργείας (τέλειο-θέμα άόριστου / άτελής - θέμα ένεστώτα) διαφοροποιούνται μορφολογικά ήδη στά

(σ. 44) κλπ. Ο όρος άναφέρεται στά σημασιολογικά χαρακτηριστικά του ρήματος τά όποια και ρυθμίζουν τόν τρόπο θεωρήσεως τής ρηματικής ένεργείας. Τόν όρο Aspekt ό όποιος υπό τήν στενή έννοια δηλώνει τήν γραμματική άντίθεση τέλειου / άτελούς (σ. 38) άποδίδω μέ τόν καθιερωμένο όρο 'ποιόν ένεργείας' ή όταν απαιτείται σαφής άντιδιαστολή πρόσ τό 'έγγενές' ποιόν μέ τόν όρο

'γραμματικοποιημένο' ποιόν.

5. Βλ. ένδεικτικά Yu 1983: 47-60· Χοϊδάς 1980: 11-57, Antonopoulou 1987: 82-116 και ιδιαίτέρως 97-102 («Aspect, states - processes - events, and Modern Greek motion verbs»).
6. Βελοούδη — Φιλιππάκη-Warburton 1984: 151-168· Warburton-Φιλιππάκη — Βελοούδη 1985.

πρώτα στάδια της γλωσσικής κατακτήσεως.

Στήν συνέχεια εξετάζεται ή τυπολογία των χρόνων και εγκλίσεων που άπαντούν στα δεδομένα της, με άναφορά πάντοτε στην αντίστοιχη τυπολογία του συστήματος της γραμματικής της γλώσσας. Ήξετάζονται κατά σειρά: ένεστώτας, οί τύποι του παρελθόντος (άόριστος, παρατατικός και παρακείμενος) καθώς και οί εγκλίσεις (ύποτακτική και προστακτική), ή δέ διευρέυνηση άποβλέπει στον καθορισμό του τρόπου σχηματισμού των διαφόρων ρηματικών τύπων, με παράλληλη επισήμανση των βασικών άποκλίσεων σέ σχέση με την τυπολογία του συστήματος της γραμματικής των ένηλικών: κλιτικά άχαρακτήριστοι τύποι (π.χ. *kási*: 'na καθίσο', *a fígi esi* = na fígis esi κλπ.), έσφαλμένοι σχηματισμοί ως προς την χρήση του θεματικού φωνήεντος (*vri-ske* αντί *vri-ski*, *péft* = 'péfti', *sonís* = 'na psoniso') και ως προς την χρήση των προσώπων (*kratái egó*, *prépo na to válo*).

Μεταξύ των συμπερασμάτων στά όποια καταλήγει σημειώνω τά έξής τά όποια παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, κατά την εκτίμησή μου, όχι μόνον για την ΝΕ, αλλά και για την διαδικασία της γλωσσικής κατακτήσεως γενικώτερα.

Κατ' άρχήν οί γραμματικοί τύποι εμφανίζονται σέ μεγάλο βαθμό μορφολογικά χαρακτηρισμένοι ήδη από τά πρώιμα στάδια της γλωσσικής κατακτήσεως, εν αντιθέσει με τά δεδομένα της έρευνας από αναλύσεις της Άγγλικής. Έτσι, στην ΝΕ, οί άχαρακτήριστοι μορφολογικά τύποι άποτελοϋν μόλις τό 3,8% στο στάδιο I, ύποχωροϋν δέ βαθμιαία μέχρι τό στάδιο III. Ή πρώιμη κατάκτηση του συστήματος των καταλήξεων συσχετίζεται κατά την U.S., και πολύ όρθά, με τό είδος της διερευνώμενης γλώσσας (κλιτή, με πλούσιο μορφολογικό σύστημα).

Μιά δεύτερη διαπίστωση που προκύπτει από την διεξοδική άνάλυση των δε-

δομένων της είναι ή διαφοροποίηση μεταξύ όριστικής (ένεστώτος και των διαφόρων τύπων του παρελθόντος) και ύποτακτικής ως προς τον σχηματισμό και την χρήση των προσώπων και άριθμών. Έτσι, ενώ στην όριστική επικρατεί τό τρίτο πρόσωπο ένικού έναντι του πρώτου, στην ύποτακτική συμβαίνει άκριβώς τό αντίθετο. Ήπί πλέον, τό πρώτο πρόσωπο πληθυντικού στην ύποτακτική είναι πολύ ισχυρότερο από ό,τι στην όριστική. Ή διαφοροποίηση αυτή συσχετίζεται, άπολύτως δικαιολογημένα, με την λειτουργία των προτάσεων κατά εγκλίση (άποφαντική/έρωτηματική στην όριστική, προτροπική/παραχωρητική στην ύποτακτική).

Στόχος του Κεφαλαίου 5 (σσ. 112-128) είναι ή ποσοτική διερέυνηση της χρήσεως των ρηματικών τύπων που επισημάνθηκαν από την προηγηθείσα άνάλυση στα τρία στάδια της γλωσσικής κατακτήσεως. Ήπό την διερέυνηση αυτή επισημαίνεται ότι ούσιαστικό ρόλο στην κατάκτηση των καταλήξεων του ποιού, του χρόνου και της τροπικότητας παίζει τό 'έγγενές' ποιόν (Aktionsart). Ή διαπίστωση αυτή προκύπτει από τον συσχετισμό των διαφόρων χρονικών θεμάτων (όριστικής στους διαφόρους χρόνους, ύποτακτικής και προστακτικής) με τίς τρεις βασικές σημασιολογικές κατηγορίες των ρημάτων (τελικά, ά-τελικά, καταστασιακά) που καθορίστηκαν ήδη στο Κεφάλαιο 1.

Τό κυριώτερο συμπέρασμα τό όποιο προκύπτει από την άνωτέρω έξέταση και πιο συγκεκριμένα από τον συσχετισμό μεταξύ κατακτήσεως της γραμματικής κατηγορίας (χρόνου, ποιού, τροπικότητας) και του 'έγγενοϋς' ποιού είναι ότι στα πρώιμα στάδια ύπάρχει ούσιαστική έξάρτηση μεταξύ άτελοϋς και καταστασιακού/ά-τελικού ρήματος άφ' ένός, και άφ' έτέρου μεταξύ τελείου ποιού και τελικών ρημάτων. Τοϋτο σημαίνει ότι τό γραμματικοποιημένο ποιόν (μορφολο-

γοποιημένη αντίθεση τελείου-άτελου(ς) εξαρτάται στενά στην φάση αυτή από τό 'έγγενές' ποιόν που δηλώνει τό ρηματικό θέμα, ό δέ συσχετισμός είναι ισχυρότατος στά καταστασιακά ρήματα. "Ένα δεύτερο σημείο που προκύπτει από την έρευνά της και την αξιολόγηση των συμπερασμάτων της είναι ότι ό άνωτέρω συσχετισμός μειώνεται βαθμιαία μέ την περαιτέρω γραμματικοποίηση του ποιού, διαδικασία όμως περιορισμένη όπως φαίνεται από τον περιορισμένο αριθμό των δεδομένων της. "Ός προς την μορφολογική διαφοροποίηση των χρόνων (παρατατικού — άορίστου) τά δεδομένα της μαρτυρούν ότι άπαντά ήδη από τό στάδιο II, αλλά σε περιορισμένο αριθμό παραδειγμάτων.

Τό ιδιαίτερο ενδιαφέρον τό όποιο παρουσιάζει, κατά την εκτίμησή μου, τό Κεφάλαιο αυτό έγκειται στην έπισήμανση του συσχετισμού μεταξύ γραμματικοποιημένου και 'έγγενους' ποιού κατά την κατάκτηση και χρήση των γραμματικών τύπων στην γλώσσα του παιδιού. "Ο συσχετισμός αυτός ό οποίος έχει ήδη έπιστημανθεί και θεωρητικά, αλλά και σε συγκεκριμένες αναλύσεις του ρηματικού συστήματος της NE άποκτά μέ την άνάλυση της U.S. ιδιαίτερη σημασία όχι μόνον διότι τεκμηριώνεται συστηματικά και άδιαμφισβήτητα μέσα από τά δεδομένα της γλωσσικής κατακτήσεως, αλλά επί πλέον διότι ό συσχετισμός αυτός καθορίζεται πλέον όντογενετικά, πρώτο τό όποιο δικαιολογεί την καθολικότητά του.

Τά Κεφάλαια 6 (σσ. 129-153) και 7 (σσ. 154-180) είναι άφιερωμένα στην εξέταση της λειτουργίας των ρηματικών τύπων στις διάφορες έγκλίσεις όπου άπαντων στα δεδομένα της παιδικής γλώσσας που διερευνώνται. "Εξετάζεται, κατ' άρχήν —Κεφάλαιο 6— ή χρήση των ρηματικών τύπων στην όριστική. "Έπειτα από μία σύντομη άναφορά στην όντογένεση της έννοιας του χρόνου στό παιδί, έπι-

χειρείται ή εξέταση των διαφόρων τύπων ως προς την χρήση / λειτουργία την όποία έπιτελούν. "Εξετάζονται κατά σειρά ό ενεστώτας στις διάφορες χρήσεις του (δήλωση περιστάσεων μιās όρισμένης διαρκείας μέ ρήματα ά-τελικά, περιγραφή εικώνων, έκφωνήματα δηλωτικά δεοντολογικών διαπιστώσεων που κατά κανόνα εκφέρονται σε 3ο πληθυντ., περιστάσεις καταστασιακές, δηλωτικές του άμέσου μέλλοντος κλπ.) και στην συνέχεια οί χρόνοι του παρελθόντος. "Ο άόριστος (σε έκφωνήματα μέ ρήματα τελικά όπως *ráo*, *réfto*, *réfto* ή μέ άποτελεσματική χρήση), ό παρακείμενος (πολύ περιορισμένος στην χρήση του, έφσον ή άποτελεσματική σημασία την όποία εκφράζει δηλώνεται στα δεδομένα της μέ τον άόριστο) και ό παρατατικός (σε περιορισμένο αριθμό δεδομένων άκόμη και στό στάδιο III· χρησιμοποιείται κυρίως σε άφηγηματικές περιστάσεις ή κατά την όμιλία). Γενικά ό άποσπασματικός χαρακτήρας των δεδομένων της δέν της έπιτρέπει νά άχθει μέ βεβαιότητα στην διαφοροποίηση μεταξύ τελείου και άτελου(ς) ποιού στους χρόνους του παρελθόντος. Τό κεφάλαιο κλείνει μέ τά γενικότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εξέταση της σχέσεως μεταξύ χρόνου και ποιού ένεργείας στην όντογένεση και περαιτέρω εξέλιξη των ρηματικών τύπων και τά όποια συνοψίζονται στα εξής:

Μέ εξαίρεση όρισμένα παραδείγματα, δέν έχει διαπιστωθεί κατάκτηση της αντίθεσεως μεταξύ τελείου και άτελου(ς) ποιού στους χρόνους της όριστικής (π.χ. μορφολογική αντίθεση παρατατικού / άορίστου). "Αντιθέτως στην πρώιμη παιδική γλώσσα μαρτυρούνται σταθερά οί εξής συνδυασμοί ως προς την χρήση χρόνου, 'έγγενους' και γραμματικοποιημένου ποιού: (α) ό συνδυασμός μεταξύ ενεστώτα - άτελου(ς) ποιού και ά-τελικού/διάρκου(ς) ή καταστασιακού 'έγγενους ποιού' και (β) ό συνδυασμός μεταξύ παρελθοντικού ρηματικού τύπου, τελείου ποιού

καί τελικού/στιγμαίου 'έγγενους' ποιού. Τό άνωτέρω σχήμα άνταποκρίνεται άφ' ένός μέν στην έλλειψη δεδομένων σε παρακείμενο, ή άποτελεσματική λειτουργία του όποιου εκφράζεται από τόν άόριστο, αλλά και παρατατικού ό όποιος λόγω του διττού χαρακτηρισμού του (είναι χαρακτηρισμένος ως προς τό ποιόν και τόν χρόνο) έμφανίζεται πολυπλοκώτερος του άορίστου.

Τό Κεφάλαιο 7 είναι άφιερωμένο στην εξέταση της λειτουργίας τών τροπικών εκφράσεων στην γλώσσα του παιδιού⁷. Έπειτα από σύντομη άναφορά στά τροπικά και μή τροπικά εκφωνήματα έρχεται στην συστηματική εξέταση τών δεδομένων της. Έξετάζονται κατά σειρά ή λειτουργία της ύποτακτικής στά διάφορα στάδια (τροπική-μελλοντική χρήση, χρονική-μελλοντική χρήση, ή χρήση της ύποτακτικής στην ύπόταξη, χρησιμοποούμενα μόρια, ποιόν ενεργείας), ή λειτουργία της προστακτικής (έπισήμανση/καθορισμός τών συχνοτέρων τύπων, π.χ. *kátse/káthise, síko, éla, kíta*, ή βασική λειτουργία της σε σχέση με την ύποτακτική) καθώς και οί χρησιμοποιούμενες λεξικές εκφράσεις (π.χ. *epitrépete, kséro, prépi*). Από τά δεδομένα της άναλύσεώς της συνάγεται ότι ήδη στά πρώιμα στάδια της γλωσσικής κατακτήσεως μαρτυρούνται εκφράσεις τροπικότητας που δέν παρυσιάζουν όμως την έξειδίκευση και πολυπλοκότητα εκείνων του γραμματικού συστήματος τών ένηλίκων. Ένώ ή προστακτική χρησιμοποιείται κυρίως για νά δηλώσει άπαιτηση (*Verpflichtung*), ή ύποτακτική χρησιμοποιείται κυρίως προς δήλωση έπιθυμίας (*Willen*), άναγκαιότητας ή και άπαιτήσεως (*Notwendigkeit*). Θα ήθελα, τέλος, νά

σταθώ στην πολύ ενδιαφέρουσα διαπίστωση της σχετικά με την περαιτέρω έξελιξη της ύποτακτικής σε δύο άνεξάρτητες γραμματικές κατηγορίες (μέλλων και ύποτακτική), από περιπτώσεις όπου τά όρια μεταξύ τροπικής και χρονικής λειτουργίας είναι ρευστά (σε εκφράσεις δηλωτικές εύχών ή του σκοπού). Η διαπίστωση αυτή ή όποία προκύπτει από την εξέταση της χρήσης της έγκλίσεως μέσα από τά δεδομένα της παιδικής γλώσσας και άπηχεί έτσι την όντογένεση τών δύο κατηγοριών άνταποκρίνεται στον διαχρονικό συσχετισμό τών δύο γραμματικών κατηγοριών όπως καθορίζεται κυρίως μέσα από την εξέταση της ιστορικής προελεύσεως του μέλλοντος⁸.

Έχοντας όρίσει ή U.S. ότι ή «γλωσσική κατάκτηση είναι μία διαδικασία άλληλεπιδράσεων» (σ. 181, 229), έπιχειρεί στό Κεφάλαιο 8 (σ. 181-199) την σύγκριση μεταξύ του γλωσσικού κώδικα όπως διαμορφώνεται από την έπικοινωνία μητέρας και παιδιού (Μ/Π) και εκείνων που χρησιμοποιούνται μεταξύ τών ένηλίκων (Μ/Ε) ή μεταξύ τών παιδιών (Π). Η σύγκριση στηρίζεται στην κατά μέσο όρο χρήση τών βασικών γραμματικών κατηγοριών που έξετάζει (χρόνος-ποιόν-τροπικότητα) στους τρεις κώδικες (Μ/Π, Μ/Ε και Π), αλλά και στον παράλληλο συσχετισμό τών κατηγοριών αυτών με τίς βασικές σημασίες του ρήματος (τελικά, ά-τελικά, καταστασιακά) στους τρεις κώδικες και πάλι. Έξετάζονται περαιτέρω συγκριτικά οί λειτουργίες που πληρούν οί ρηματικοί τύποι στους έπισημανθέντες κώδικες (κατανομή τροπικών και μή τροπικών εκφωνημάτων, λειτουργία ύποτακτικής και μέλλοντος, ποιόν ενεργείας και χρόνος) καθώς και ή

7. Βλ. επίσης της ίδιας «Modality». Στο Fletcher, P. και M. Garman (έκδ.) 1986². *Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 375-400.

8. Βλ. ένδεικτικά Humbert, J. — Γ. Κουρμούλης 1975: *Συντακτικόν της Αρχαίας Έλληνικής Γλώσσας*. Αθήναι, σ. 145-147.

γλωσσική επίδραση που άσκει στην γλωσσική κατάκτηση ή γλώσσα που χρησιμοποιούν οι ενήλικες όταν απευθύνονται στα παιδιά. Η επίδραση αυτή στην εν γένει γλωσσική κατάκτηση του παιδιού αποδίδεται στο είδος/μορφή, αλλά και στον γενικότερο τρόπο που χρησιμοποιούν οι ενήλικες κατά την επικοινωνία τους με το παιδί, ο οποίος βρίσκεται σε άμεση σχέση με το επίπεδο της γνωστικής/νοητικής του ικανότητας. Σημειώτεον ότι τα συμπεράσματά της ενισχύονται από αντίστοιχες εργασίες σε δεδομένα άλλων γλωσσών (κυρίως Snow 1977) παρά την ύπαρξη επί μέρους θεμάτων τα όποια παραμένουν άσαφη (π.χ. ο ρόλος της συντακτικής περιπλοκότητας).

Τό τελευταίο, τέλος, Κεφάλαιο (σσ. 200-230) τό όποιο θεωρώ ένα από τά σημαντικότερα και πλέον συνθετικά μέρη τής μελέτης της είναι αφιερωμένο στον όντογενετικό και καθολικό χαρακτήρα τής γραμματικής του ρήματος. Επιχειρείται, κατ' αρχήν, ή εξέταση τής εξέλιξης τών κλιτικών ρηματικών τύπων στην γλώσσα τών παιδιών, με παράλληλη αναφορά σε άλλες γλώσσες. Η εξέταση άφορᾷ, μεταξύ άλλων, στην σύγκριση τής NE και άλλων γλωσσών ως προς τήν σειρά εμφάνισης τών ρηματικών κατηγοριών (χρόνων, έγκλίσεων, προσώπων, αριθμών), στον καθορισμό τών παραγόντων που ρυθμίζουν τήν άνωτέρω εξέλιξη καθώς και στην παρατηρούμενη υπεργενίκευση κατά τήν κατάκτηση τών κλιτικών τύπων — στάδιο II, σύμφωνα με τό πρότυπο περιγραφής τής κατακτήσεως τής μορφολογίας από τήν Ervin (1964). Αξίζει να σημειωθεί έδῶ, ως προς τό τελευταίο αυτό σημείο, ότι παρόμοιο στάδιο συστηματικών έσφαλμένων υπεργενικεύσεων δέν μαρτυρείται κατά τήν όντογένεση τών κλιτικών τύπων του NE ρήματος, πράγμα τό όποιο αποδίδεται, και όρθῶς, στον πλούσιο από πλευρᾶς μορφολογικών τύπων χαρακτήρα του NE ρή-

ματος. Εξετάζονται, στην συνέχεια, ή εξέλιξη τής τροπικότητας, του ποιού και του χρόνου στα δεδομένα τής γλωσσικής κατακτήσεως τής NE σε σχέση με άλλες γλώσσες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, τέλος, για τήν καθόλου θεωρία τής γραμματικής τό τελευταίο μέρος του παρόντος Κεφαλαίου τό όποιο αναφέρεται στην καθολικότητα τής γλωσσικής κατακτήσεως και τών γλωσσικών καθολικών. Στο μέρος αυτό συνοψίζονται τά βασικά θεωρητικά της συμπεράσματα από τήν ανάλυση τών δεδομένων τής γλωσσικής κατακτήσεως τών ρηματικών κατηγοριών που άπετέλεσαν τό αντικείμενο τής έρευνᾶς της σε συσχέτισμό με τά αντίστοιχα δεδομένα άλλων γλωσσών. Η θέση της αυτή έχει ως άφετηρία, όχι μιά στατική, αλλά μιά δυναμική θεώρηση τής γλωσσικής κατακτήσεως ή όποία ανταποκρίνεται στην αντιμετώπιση τής γλώσσας μέσα από τον δυναμικό, διαδικασιακό της χαρακτήρα, πράγμα τό όποιο σημαίνει βαθμιαία και όλοένα βαθύτερη διείσδυση στις γλωσσικές δομές και λειτουργίες. Τό αποτέλεσμα μιάς τέτοιας προσπελάσεως εκφράζεται χαρακτηριστικά ως εξής από τήν U.S. (σ. 230):

«Wenn die Sprachwissenschaft Sprachen nicht länger als statische Systeme von Strukturen betrachtet, sondern sich ihrem intrinsisch dynamischen, operationalen Charakter stellt, kann sie hoffen, zu einer Sprachtheorie zu gelangen, die das gesamte Sprachgeschehen einschliesst: das Umgehen mit Sprache im Sprechen und Verstehen, den Erwerb und Verlust von Sprache, den Kontakt und die Veränderung von Sprachen».

Δέν είναι εύκολο νά απομονώσει και νά συνοψίσει κανείς τά κυριώτερα σημεία στα όποια έγκειται ή συμβολή τής άνωτέρω μελέτης στην έρευνα. Έργο κατ' έξοχήν πολύπλευρο, πρωτότυπο και συνθετικό συμβάλλει ουσιαστικά τόσο

στήν αντιμετώπιση προβλημάτων της θεωρητικής γλωσσολογίας και της γλωσσικής κατακτήσεως όσο και στην εξέταση των ρηματικών κατηγοριών του ποιού, του χρόνου και του 'έγγενους' ποιού στην NE, μέσα από την βαθμιαία εξέλιξή τους κατά την γλωσσική κατάκτηση. Μιά τέτοια εξέταση έλειπε μέχρι τώρα από την βιβλιογραφία.

Μεταξύ των θεωρητικών θεμάτων στα όποια αναφέρεται περισσότερο ή λιγότερο διεξοδικά και τα όποια αξίζει να διερευνηθούν συστηματικότερα, μέ αφετηρία τα συμπεράσματα της έρευνάς της ή τις θεωρητικές της διαπιστώσεις, θά ήθελα να σταθώ στα εξής δύο:

(i) στην σχέση μεταξύ όντογένεσης των κατηγοριών τις όποιες διαπραγματεύεται και της ιστορικής τους εξέλιξεως. Είναι βεβαίως γεγονός ότι παρόμοιες διαπιστώσεις, όπως αναφέρεται και από την ίδια (σ. 229), ανευρίσκονται και σε άλλες μελέτες. Τό θέμα όμως αξίζει να άπασχολήσει συστηματικά την έρευνα, στα διάφορα επίπεδα της γραμματικής, μέ παράλληλη αναφορά σε άλλους γλωσσικούς κώδικες (διάλεκτοι, γρήγορος λόγος) ώστε να έπισημανθούν καθολικές τάσεις που χαρακτηρίζουν τις επί μέρους γλώσσες ή την γλώσσα γενικά στα διάφορα επίπεδα (registers), συγχρονικά και διαχρονικά.

(ii) στον καθορισμό του ρόλου που παίζει τό 'έγγενές' ποιόν του ρήματος στην ανά-

πτυξη αλλά και στην συγχρονική λειτουργία των λοιπών γραμματικών κατηγοριών.

Σέ μία τόσο διεξοδική μελέτη υπάρχουν άσφαλώς πολλά σημεία έπιδεκτικά διαφορετικής διαπραγματεύσεως ή διαφορετικής αξιολογήσεως: τό ίδιο τό θεωρητικό πρότυπο τό όποιο είναι έπίσης καθοριστικό του τρόπου αντιμετώπισεως προβλημάτων της γλωσσικής κατακτήσεως, αλλά και των γλωσσικών καθολικών· ό υπερτονισμός του ρόλου που παίζει ή γλώσσα του έμέσου περιβάλλοντος στην γλωσσική κατάκτηση· τό πρότυπο περιγραφής των ρηματικών κατηγοριών στό σύστημα των ένηλίκων που υίοθετεί και που άποτελεί την βάση ανάλυσεως των δεδομένων της. Παρά τις όποιες όποτε, εν τούτοις, έπιφυλάξεις ή διαφορετικές προσπελάσεις που θα μπορούσε κανείς να έχει ως προς τά επί μέρους θέματα (θεωρητικά-περιγραφικά) και τόν τρόπο μέ τόν όποιον αντιμετώπιζονται θεωρώ ότι ή μελέτη της U.S. άποτελεί ουσιαστική συμβολή στον χώρο της ψυχολογολογίας και ειδικότερα στην διερεύνηση επί μέρους όψεων της NE· πρόκειται για έργο τό όποιο μπορεί να άποτελέσει όχι μόνον άφετηρία στην εξέταση θεωρητικών θεμάτων της γλωσσικής κατακτήσεως, αλλά και άριστο μεθοδολογικό πρότυπο για την περαιτέρω ανάλυση της NE, από πλευράς βαθμιαίας κατακτήσεως.

Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού
Πανεπιστήμιο 'Αθηνών
Τομέας Γλωσσολογίας

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

Antonopoulou, E. 1987: *Prototype theory and the meaning of verbs, with special reference to Modern Greek verbs of motion*. Ph.D.

thesis School of Oriental and African Studies, Univ. of London (άδημ.).
Βελοούδης, Γ. — Warburton-Φιλίππáκη, Εί.

- 1984: «Η ύποτακτική στά Νέα Έλληνικά». Στο *Μελέτες για την Έλληνική Γλώσσα*, Πρακτικά τής 4ης Έτήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας τής Φιλολογίας του Α.Π.Θ., 151-168.
- Chomsky, N. 1981: *Lectures on government and binding: The Pisa Lectures*. Dordrecht, Holland: Foris.
- Chomsky, N. 1982: *Some concepts and consequences of the theory of government and binding*. Cambridge, Mass: M.I.T. (Linguistic Inquiry Monograph 6).
- Euthymiu, E. 1986: *Some aspects of pronominalization in Modern Greek*. Ph.D. Thesis, Salzburg (άδημ.).
- Hamp, E. 1961: «Τό ρήμα εν τή σημερινή όμιλουμένη ελληνική γλώσση». *Άθηνά* 65, 101-128.
- Κατή, Δ. 1982: «Η κατάκτηση του Νεο-Ελληνικού ρήματος από τό παιδί» Στο *Μελέτες για την Έλληνική Γλώσσα*, Πρακτικά τής 2ης Έτήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας τής Φιλ. Σχολής του Α.Π.Θ., 269-289.
- Κατή, Δ. 1984: «Ο Παρατατικός στη γλωσσική εξέλιξη του Έλληνόπουλου» Στο *Μελέτες για την Έλληνική Γλώσσα*, Πρακτικά τής 4ης Έτήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας τής Φιλ. Σχολής του Α.Π.Θ., 185-217.
- Κατή, Δ. 1985: «Οί Συντελικόι χρόνοι στην παιδική γλώσσα» Στο *Μελέτες για την Έλληνική Γλώσσα* Πρακτικά τής 5ης Έτήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας τής Φιλ. Σχολής του Α.Π.Θ., 169-183.
- Κατή, Δ. 1985β: «Η μορφολογική γραμματική στά πρώτα στάδια τής παιδικής γλώσσας». Στο *Μελέτες για την Έλληνική Γλώσσα*, Πρακτικά τής 6ης Έτήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας τής Φιλολογίας του Α.Π.Θ., 115-129.
- Koutsoudas, A. 1962: *Verb morphology of Modern Greek: A descriptive analysis*. (The Hague).
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1972: *Τό ρήμα τής Έλληνικής: Δομικάί εξέλιξεις καί συστηματοποιήσεις του ρήματος τής Έλληνικής* (άρχαιάς καί νέας). Άθήνα: Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαρτιόλου.
- Seiler, H. 1952: *L' aspect et le temps dans le verbe neogrec*. (Paris).
- Snow, C.E. 1977: «Mothers' speech research: from input to interaction». Στο Snow — Ferguson 1977: 31-49.
- Snow, C.E. — Ferguson, C.A. (έκδ.) 1977. *Talking to children: language input and acquisition*. Cambridge: CUP.
- Stephany, U. 1973: «Zur Rolle der Wiederholung in der sprachlichen Kommunikation zwischen Kind und Erwachsenem». Στο Seiler, H. J. (έκδ.) 1973. *Linguistic Workshop I*. München: Fink (Structura, 4), 73-98.
- Stephany, U. 1981: «Verbal grammar in Modern Greek early child language». Στο Dale P.S. — Ingram D. (έκδ.) *Child Language: An International Perspective*. Baltimore: Univ. Park Press, 45-57.
- Warburton, I.P. 1970: *On the verb in Modern Greek*. Bloomington, Ind.: Indiana Univ. Publ.
- Warburton-Φιλίππáκη, Εί. — Βελούδης, Γ. 1985: «Η ύποτακτική στίς συμπληρωματικές προτάσεις», Στο *Μελέτες για την Έλληνική Γλώσσα*, Πρακτικά τής 5ης Έτήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας τής Φιλολογίας του Α.Π.Θ., 149-168.
- White, L. 1982: *Grammatical theory and language acquisition*. Dordrecht, Holland: Foris.
- Yu, Jaewon 1983: *Η άκολουθία των χρόνων στην ΝΕ: Σημασιοσυνητακτική άνάλυση*. Άθήνα (ιδ. διατρ. άδημ.).
- Χοϊδάς, Σπ. 1986: *Σημασιολογική άνάλυση των χρονικών προτάσεων τής Άγγλικής καί τής Έλληνικής*. Άθήνα (ιδ. διατρ. άδημ.).

Hans Ruge, *Grammatik des Neugriechischen. Lautlehre, Formenlehre, Syntax. Köln 1986, Romiosini Verlag, σελ. 203.*

Τα τελευταία χρόνια οι ανά τον κόσμο νεοελληνιστές, ιδιαίτερα όσοι ασχολούνται με τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής (NE) ως ξένης γλώσσας, είχαν κατ' επανάληψη ορθά επισημάνει την έλλειψη βασικών εγχειριδίων Γραμματικής που να στηρίζονται σε σύγχρονες περιγραφές της γλώσσας. Η Νεοελληνική Γραμματική του H. Ruge μαζί με άλλα παρεμφερή έργα που είδαν το φως της δημοσιότητας την τελευταία διετία (πρβλ. P. Mackridge, *The Modern Greek Language*, Oxford 1985 και B. Joseph — I. Philippaki-Warbuton, *Modern Greek*, London 1986), έρχεται να καλύψει σε μεγάλο βαθμό αυτό το κενό. Καρπός μιας μακρόχρονης εμπειρίας του συγγραφέα προερχόμενης από τη διδασκαλία της NE αλλά και από τις προσωπικές του ερευνητικές αναδιηγήσεις ο παρών τόμος είναι ένα πολύτιμο εφόδιο, ιδίως για κάθε γερμανόφωνο (και όχι μόνο) που θα επιθυμούσε να γνωρίσει υπεύθυνα και ουσιαστικά τη χρήση της ζωντανής νέας ελληνικής γλώσσας.

Το βιβλίο διαρθρώνεται ως εξής: Προτάσσεται μια μικρή αναδρομή στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας (σελ. 11-14) και η κυρίως ύλη διαιρείται στα ακόλουθα τρία μέρη: Φωνητική (σελ. 15-26), Μορφολογία (σελ. 27-97) και Σύνταξη (σελ. 98-189). Καθένα από τα τρία αυτά βασικά μέρη υποδιαιρείται σε πολλές επιμέρους ενότητες που εύκολα μπορεί να παρακολουθήσει κανείς στον αναλυτικό πίνακα περιεχομένων (σελ. 7-10).

Σε γενικές γραμμές, κύρια χαρακτηριστικά του βιβλίου — μέσα από τα οποία αναδεικνύονται στις περισσότερες περιπτώσεις και οι αρετές του — μπορούν να θεωρηθούν τα εξής:

(i) Το βιβλίο έχει τη δομή ενός ευσύνοπτου κλασικού γραμματικού εγχειρι-

δίου με την τριμερή διάκριση σε φωνητικό, μορφολογικό και συντακτικό μέρος.

(ii) Είναι γραμμένο με σαφήνεια και απλότητα. Ο σ. δεν θίγει θεωρητικά προβλήματα της NE, προχωρεί όμως με πολύ σεβασμό και προσοχή στην ανά επίπεδο περιγραφή των βασικών χαρακτήρων της. Κινούμενος βασικά σε άξονα περισσότερο παραδοσιακό (Τριανταφυλλίδης — Τζάρτζανος) χρησιμοποιεί την κλασική διαίρεση των μερών του λόγου, αλλά φροντίζει κάθε φορά να εντάσσει τους τύπους μέσα στο λειτουργικό τους περιβάλλον.

(iii) Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του συνίσταται στο γεγονός ότι τα διάφορα φαινόμενα εκτίθενται παραβολικά με τα γερμανικά αντίστοιχα δεδομένα (πέρα από τη συστηματική γερμανική μετάφραση όλων των παραδειγμάτων) έτσι ώστε να είναι εφικτή και άμεση η σύγκριση των δύο γλωσσών, της NE και της Γερμανικής σε όλα τα υποσυστήματα που θίγει ο R. και κυρίως στη σύνταξη. Με αυτόν τον τρόπο το βιβλίο αποκτά χρησιμότητα όχι μόνο για τον υποψήφιο σπουδαστή της NE αλλά και για τον ερευνητή που θα ήθελε να εξετάσει σε αντιπαραβολή τα γραμματικά δεδομένα των δύο γλωσσών.

(iv) Τα παραδείγματα είναι πολλά και εύστοχα και στις περισσότερες περιπτώσεις μαρτυρούν ουσιαστική γνώση της NE.

(v) Τα κλιτά παραδείγματα, οι πίνακες των κυριότερων ανωμάτων ρημάτων και οι indices ενισχύουν την πρακτικότητα του βιβλίου.

(vi) Παρόλο που η παρούσα γραμματική στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε συγχρονική θεώρηση της NE, η διαχρονική σκοπιά προβάλλει σε αρκετά σημεία πολύ γόνιμα (βλ. κυρίως τμήμα Φωνητικής και Μορφολογίας).

Η γενικότερη θετική εντύπωση που αποκομίζει κανείς δεν επηρεάζεται από ορισμένα συζητήσιμα σημεία όπως:

(α) Η πρόθεση του σ. να αντιπαράβλλει διαρκώς τα νεοελληνικά με τα γερμανικά αντίστοιχα φαινόμενα μοιάζει σε κάποιες ενότητες, όπου προτάσσονται τα γερμανικά δεδομένα, να υπερβαίνει τον στόχο που είναι η γραμματική της ΝΕ και όχι της Γερμανικής (βλ. παρακάτω σελ. 246).

(β) Μερικά κεφάλαια στη σύνταξη δίνονται συνοπτικά και άλλα αναλυτικότερα (πρβλ., π.χ., το θέμα των διαθέσεων σε σχέση με τη σειρά των όρων της πρότασης ή τις αναφορικές προτάσεις), χωρίς να αναφέρονται οι λόγοι προτίμησης.

(γ) Η επιλογή των έργων στη μικρή βιβλιογραφία δεν έχει, επίσης, απόλυτη διαφάνεια. Γιατί, π.χ., αναφέρονται μόνο τα λεξικά Ανδριώτη και Σακελλαρίου, ή πώς δεν αναφέρονται οι *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* (Πρακτικά συναντήσεων Θεσ/νίκης), όπου φιλοξενούνται άρθρα σχετικά με πολλά θέματα που τίγονται στο βιβλίο, ή και άλλα αυτοτελή έργα. Ίσως μία επεξηγηματική σημείωση δεν θα ήταν περιττή.

Περνώντας στα επιμέρους κεφάλαια πρόθεσή μου είναι να επισημάνω τα βασικότερα θετικά στοιχεία τους και να διαιτυπώσω παράλληλα μερικές μόνο δευτερεύουσες παρατηρήσεις.

Στον τομέα της Φωνητικής στον πίνακα της σελ. 16 για τον ηχηρό τριβόμενο υπερωικό φθόγγο έχει χρησιμοποιηθεί το σύμβολο y . Θα ήταν προτιμότερο, νομίζω, να υιοθετηθεί ο ελληνικός χαρακτήρας γ , σύμφωνα με τα καθιερωμένα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου, για να μην υπάρχει σύγχυση με το σύμβολο που εκπροσωπεί σε άλλες γλώσσες το στρογγυλό κλειστό πρόσθιο φωνήεν. Στον ίδιο πίνακα τα προστριβή, ts και dz

εμφανίζονται ως μονοφωνηματικοί φθόγγοι. Αλλά το γεγονός ότι αφενός μεταξύ τους δεν σχηματίζουν εύκολα ελάχιστα ζεύγη και αφετέρου η εναλλαγή των συνθετικών φωνητικών μερών $t + s$ και $d + z$ στο ίδιο περιβάλλον είναι δυνατή (π.χ. *patsás, patás, pasás*), υπαγορεύει να τα θεωρήσουμε προς το παρόν —τουλάχιστον σύμφωνα με τις αρχές της λειτουργικής γλωσσολογίας— συμπλέγματα δύο φωνημάτων (πρβλ. A. Martinet, «Un ou deux phonèmes», στο *La linguistique synchronique*, P.U.F. 1970)¹.

Εξάλλου δεν είναι απόλυτα ορθό ότι τό λ προφέρεται ως [l] σε όλα τα περιβάλλοντα εκτός από την προ του [i] θέση (σελ. 21). Αυτό ισχύει μόνο αν το [i] είναι μη συλλαβικό, διαφορετικά έχουμε κανονική προφορά [l] (*lisi, liháti* κλπ.). Στο τμήμα αυτό γίνεται επίσης μια σύντομη παράθεση των κυριότερων φθογγικών παθήσεων με επιτυχημένα παραδείγματα. Θα μπορούσε ενδεχομένως να αναφερθεί και η συνίζηση, μια και συνδέεται με πολλές περιπτώσεις ουρανικοποίησης. Τέλος, στην ενότητα του τονισμού θα μπορούσαν να προστεθούν μερικά βασικά στοιχεία για τη λειτουργία του τόνου και του επιτονισμού της ΝΕ.

Στον τομέα της μορφολογίας ο αξιόπρόσεκτος οπωσδήποτε χωρισμός των ουσιαστικών σε ουδέτερα και μη ουδέτερα δεν πείθει απόλυτα για την εξασφάλιση μιας οικονομικής ονοματικής κατανομής που να καλύπτει και τα επίθετα. Απόδειξη, ότι γι' αυτά τα τελευταία τα κριτήρια κατάταξης είναι διαφορετικά. Γενικό χαρακτηριστικό του τμήματος αυτού είναι η πλούσια παράθεση κλιτικών παραδειγμάτων που κρίνεται αναγκαία από παιδαγωγική άποψη σε γλώσ-

1. Η μονοφωνηματική άποψη υποστηρίζεται και από την Α. Μαλικούτη, η οποία ακολουθεί τις θέσεις του Householder που είναι βασισμένες κυρίως σε μορφοφωνηματικά

κριτήρια. Βλ. σχετικά Α. Μαλικούτη 1970, *Μετασχηματιστική μορφολογία του νεοελληνικού ονόματος* (Αθήναι), σ. 24.

σε με πολύπλοκο κλιτικό σύστημα. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα, κάτω από το κλιτικό παράδειγμα θα μπορούσαν να προστεθούν περισσότερα ομοιόκλιτα (π.χ. σελ. 36 κατά το *κουρέας τα γραμματέας, ιερέας, ιππέας, δεκανέας, συγγραφέας* κ.ο.κ.).

Στην ενότητα των επιθέτων η κατάληξη γεν. αρσ. ενικού της κατηγορίας *-ης, -ια, -ι* αλλά και της *-υς, -ια, -υ* δεν πρέπει να θεωρηθεί μόνο η *-ιου* (σελ. 45). Στην πράξη δεν ακούγεται πολύ, ενώ αντίθετα χρησιμοποιείται συχνά η γενική σε [i] (<-ή> και <ύ> π.χ. *του φαρδύ, του πλατύ, του σταχτή* κ.ά., βλ. και Τριανταφυλλίδη 1976). Στο υποκεφάλαιο της σύγκρισης, σύμφωνα με τη μορφολογική αλλά και σημασιολογική διαφοροποίηση των επιθέτων *ακριβής* και *ακριβός*, ο συγκριτικός βαθμός του παράγωγου επιρρήματος του πρώτου (*ακριβέστερα*) δεν σχηματίζεται περιφραστικά (σελ. 50).

Στο ιδιαίτερα αναλυτικό κεφάλαιο των αντωνυμιών, ο τύπος του θηλ. της μη ισχυρής προσωπικής αντωνυμίας στον πληθυντικό και σε θέση εγκλιτικού, εκτός από *τες* είναι και *τις* (σελ. 54).

Στην περιοχή του ρήματος γίνονται ενδιαφέρουσες επισημάνσεις στις τροπικότητες του (εγκλίσεις, φωνές, διαθέσεις κλπ.), ενώ οι πολλαπλές κλίσεις αντιπροσωπευτικών ρημάτων των διαφόρων συζυγιών καθώς και οι πλούσιες αναφορές στον σχηματισμό των χρόνων, κυρίως των λεγόμενων ανωμάτων ρημάτων, δικαιώνουν τον παιδαγωγικό και πρακτικό χαρακτήρα του τόμου. Από τους αναφερόμενους τύπους δεν θεωρείται πολύ εύχρηστη η προστακτική παρακειμένου ενεργ. φωνής (*έχε γράψει*, σελ. 64) που αντικαθίσταται συνήθως από την υποτακτική του ίδιου χρόνου. Το θέμα των αλλομόρφων οδών καταλήξεις αντιμετωπίζεται κάπως συνοπτικά (σελ. 81-82). Έτσι, κοντά στο *θυμούμαστε* (σελ. 68) θα έπρεπε να αναφερθεί και ο εναλλακτικός

και —κατά τη γνώμη μου— πιο εύχρηστος *θυμόμαστε*, ή στην κλίση του μεσοπαθητικού παρατατικού της B_2 συζυγίας δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι ορισμένα ρήματα (λόγιας προέλευσης) επιτρέπουν κλίση όμοια με εκείνη των ρημάτων της B_1 συζ. (*εκτελιόμουν, ασχολιόμουν, εξαντλιόμουν* κ.ο.κ.). Επίσης, ορισμένοι τύποι (μορφολογικά ορθοί) δεν είναι αποδεκτοί στη χρήση, όπως: *παρακαλέστηκα* (σελ. 77), ή δεν θεωρούνται δόκιμοι: *στέκα, στεκάτε, έμπα, έβγα* (σελ. 85), *βγάζομαι, βγαζόμουν* (σελ. 87). Τέλος, στον κατάλογο των ανωμάτων ρημάτων (σελ. 86-97) θα πρόσθετα τις παθητικές μετοχές *ανεβασμένος* (← *ανεβαίνω*), *γελασμένος* (← *γελώ*), *μπασμένος* (← *μπαίνω*), *κατεβασμένος* (← *κατεβαίνω*) και τον γερονδιακό τύπο *στέκοντας* (← *στέκω/στέκομαι*).

Στο τμήμα της σύνταξης, που είναι και το μεγαλύτερο, είναι ιδιαίτερα εμφανής η πρόθεση αντιπαράθεσης των δεδομένων των δύο γλωσσών, όπως ήδη προαναφέραμε. Ο σ. θέλοντας να τονίσει ορισμένες δομικές ομοιότητες και κυρίως διαφορές ξεκινάει πολλές φορές από τα γερμανικά δεδομένα (σελ. 99 κεξ., 107, 110, 129, 135, 139-140, 143-144, 150 κ.α.). Πέρα από αυτό, όμως, τόσο η έκθεση των βασικών φαινομένων όσο και οι επιτυχημένες παραθέσεις των προτασιακών παραδειγμάτων (τουλάχιστον όσον αφορά την Ελληνική) σε ελάχιστα σημεία εγείρουν αμφισβητήσεις. Πιο αναλυτικά, είναι χρήσιμες οι αντιπαράθεσεις ΝΕ και Γερμανικής στην ανάλυση της ονοματικής φράσης και κυρίως στα θέματα εκφοράς των διαφόρων προσδιορισμών (επιθετικών, επιρρηματικών, εμπροθέτων).

Στη σειρά των βασικών όρων της πρότασης αναφέρεται με συντομία ο σ. (σελ. 106, 108, 169) επισημαίνοντας μόνο ότι είναι πιο ελεύθερη απότι στα Γερμανικά και ότι θεωρείται καταρχήν ως βασική η SVO, παρόλο που στις δευτερεύουσες προτάσεις εμφανίζεται συνηθέστερα η

VSO. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στις συμπληρωματικές με *να* ή τις δευτερεύουσες που εισάγονται με *τα αν, σαν, όταν*. Το θέμα αυτό, βέβαια, όπως και άλλα στη συνέχεια, είναι τεράστιο και δεν θα ήταν εύκολο να σχολιαστεί περισσότερο στα πλαίσια ενός γενικού εγχειριδίου². Θα μπορούσαν μόνο, ενδεχομένως, να δοθούν περισσότερες περιπτώσεις δευτερευουσών προτάσεων όπου το σχήμα VSO δεν ισχύει πάντα και να τονιστεί οπωσδήποτε ότι οι εκτιμήσεις αυτές αφορούν την επιφανειακή δομή των προτάσεων.

Εξάλλου, χρήσιμες θεωρώ τις παρατηρήσεις του σ. για τις αποκλίσεις στη χρήση του αριθμού μεταξύ των δύο γλωσσών (σελ. 110), καθώς και τη δομική αντιστοιχία πτωτικών σχημάτων και προθετικών φράσεων. Στην περίπτωση των προθέσεων, για την κατάταξη των οποίων υιοθετείται περισσότερο το παραδοσιακό μοντέλο—είναι γνωστή άλλωστε η έλλειψη σύγχρονης σχετικής μελέτης—θα είχα να παρατηρήσω ότι ειδικά για το συγκριτικό *παρά* είναι ορθότερο να κατανέμεται στους συνδέσμους και όχι στις προθέσεις, όπως είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω κατά την εκπόνηση της διατριβής μου (Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, *Τα συγκριτικά της Νέας Ελληνικής. Συντακτική ανάλυση του συγκριτικού βαθμού των επιθέτων και επιρρημάτων*, Αθήνα 1986, αδημ.). Επίσης, τα μαθηματικού τύπου παραδείγματα για τη χρήση των προθέσεων *συν, επί, πλην, διά* δεν είναι πειστικά (λόγω ουδετέρου γένους) για την παρουσία ονομαστικής, ενώ το αποτέλεσμα στην ίδια περίπτωση δηλώνεται με τις λέξεις *ίσον, κάνει/κάνουν* και όχι με το *είναι* (σελ. 114). Στα

απρόσωπα που συντάσσονται με αιτιατική θα μπορούσαν να προστεθούν τα *πειράζει, ενοχλεί* κ.α. (σελ. 115), ενώ θα πρέπει να θεωρηθούν μόνο ενδεικτικά τα επίθετα που αναφέρεται (σ. 122) ότι συντάσσονται με γενική (πρβλ. άλλα επίθετα, όπως *πλήρης, υπεύθυνος, εφάμιλλος, άγευστος* κ.ο.κ.). Εξάλλου, στο κεφάλαιο για το άρθρο μερικά θεωρητικά κριτήρια θα καθιστούσαν σαφέστερη τη χρήση του οριστικού αλλά και του αόριστου άρθρου. Σχετικά με τη λειτουργία των αντωνυμιών, δεν χρησιμοποιείται επαναληπτικά η προσωπική αντωνυμία (σελ. 128) σε περιπτώσεις έμφασης και αντιδιαστολής (π.χ. [Εγώ] την ΕΛΕΝΗ ξέρω, τον Γιάννη δεν τον ξέρω). Επίσης, από τη λειτουργία του αναφορικού *που*, την πρόταση *το βιβλίο που μιλάς γι' αυτό δεν είναι εδώ* (σελ. 131) δεν θα τη θεωρούσα αποδεκτή.

Τέλος, είναι άξια προσοχής όσα εκθέτει ο σ. σχετικά με τα είδη των εγκλίσεων (ενδιαφέρουσα η διάκριση δυνητικής και πιθανολογικής) και τον λειτουργικό τους ρόλο (σελ. 160 κ. εξ.). Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισημάνω δύο πράγματα: α) ότι ο συνδυασμός *ας* ή *να* + παρατατικός δεν δηλώνει μόνο απραγματοποίητη ή ανεκπλήρωτη ευχή· η ευχή που εκφράζει μπορεί, επίσης, να είναι πραγματοποιήσιμη στο άμεσο ή απώτερο μέλλον (π.χ. *Να / Ας ερχόταν τώρα και τί στον κόσμο!*) και β) Θα ήταν χρήσιμο, από παιδαγωγική άποψη, να τονιστεί ότι ο συνήθης τρόπος του ρήματος στις συμπληρωματικές προτάσεις που εισάγονται με το *να* είναι με το θέμα αορίστου (*αποφάσισε να γράψει, θέλει να πει, ζητάω να μάθω* κ.ο.κ.), εκτός αν υπάρχουν περιορισμοί περιβάλλοντος (ρήματα ή επιρρήματα που σημασιολογικά απαιτούν ενεστωτικό θέμα, όπως

2. Για ειδικότερη προσέγγιση του προβλήματος βλ. τα άρθρα της Ει. Φιλιππάκη-Warburton: (1982) «Προβλήματα σχετικά με τη σειρά των όρων στις ελληνικές προτάσεις»

Γλωσσολογία 1, 99-107 και (1985) «Η σημασία της σειράς Ρήμα — Υποκείμενο — Αντικείμενο στα Νέα Ελληνικά», στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα Γ'*, 35-58.

αρχίζω, συνηθίζω, συνεχίζω, πάντα κλπ.). Είναι γνωστή η δυσκολία που αντιμετωπίζουν στο θέμα αυτό οι ξένοι σπουδαστές της ΝΕ.

Από τεχνικής πλευράς πρόκειται για ένα πολύ καλοτυπωμένο βιβλίο με ελάχιστα αβλεπτήματα, κυρίως παρατονισμούς (βλ. στον index: *μήνω, στάχτης, συμπάν* και σελ. 131: *αντράς*, σελ. 142: *πάτερας*) και ακόμη σελ. 20: το σύμβολο *ς*, σελ. 43: *όμορφο* (ονομα. πληθ.), σελ. 45: αρίθμηση παραγράφου 1.1. και παράλει-

ψη σελίδων στις παραπομπές της παραγράφου 2., σελ. 77: *τραφήχτηκα*, σελ. 186: *τη βοήθεια του*.

Καταλήγοντας θεωρώ ότι το έργο γενικά αποπνέει αδιαμφισβήτητη γνώση, πείρα, υπευθυνότητα και πρακτικό πνεύμα που συνιστούν τις προϋποθέσεις για την επιτυχία των στόχων της συγγραφής του. Νομίζω, μάλιστα, ότι ένας συμπληρωματικός τόμος ασκήσεων θα ολοκλήρωνε οπωσδήποτε τη σημαντική προσφορά του.

Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Γλωσσολογίας

Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα: Πρακτικά της 5ης ετήσιας συνάντησης του τμήματος Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (2-4 Μαΐου 1984), Θεσσαλονίκη 1985: Εκδοτικός Οίκος αδελφών Κυριακίδη, σσ. 1-273.

Ο τόμος αυτός περιλαμβάνει τις περισσότερες ανακοινώσεις από την 5η συνάντηση του τομέα Γλωσσολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης των οποίων το περιεχόμενο συμβάλλει σημαντικά στη μελέτη της Ελληνικής γλώσσας. Τρεις ανακοινώσεις, των Θ. Νάκα («*Επιθετικός / Παραθετικός / Κατηγορηματικός «προσδιορισμός», περιοριστική / μή περιοριστική αναφορική πρόταση και επιρρηματική λειτουργία*»), D. Holton («*Ο πατριωτισμός στα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη: μερικές σημασιολογικές παρατηρήσεις*») και Sysse Enberg («*Η ταχύτητα ανάγνωσης με τόνο και χωρίς τόνο*») δεν περιλαμβάνονται στον τόμο γιατί δεν υποβλήθηκαν για δημοσίευση. Ανάλογα με το αντικείμενο μελέτης, οι εργασίες διακρίνονται σ' αυτές που αναφέρονται στους διάφορους τομείς της γραμματικής

(φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία) και σ' εκείνες που διαπραγματεύονται θέματα από άλλους γλωσσολογικούς χώρους, όπως είναι η διδασκαλία της Ελληνικής σε Έλληνες και ξένους, η απόκτηση της μητρικής γλώσσας, η διαλεκτολογία, η υφολογία και η κοινωνιογλωσσολογία. Αξίζει να επισημάνουμε το υψηλό επίπεδο των περισσότερων ανακοινώσεων, γεγονός που αποτελεί επιβράβευση των προσπαθειών του τομέα Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για την ανάπτυξη της γλωσσολογικής έρευνας στην Ελλάδα.

A. Παναγιώτου, «*Μερικές περιπτώσεις υποκορισμού σε επιγραφές της αρχαίας Μακεδονίας*» (σσ. 9-28).

Σ' αυτή την ανακοίνωση εξετάζονται η ιστορία, η προέλευση και η χρήση ορισμένων υποκοριστικών επιθημάτων σε επιγραφές της αρχαίας Μακεδονίας. Πρόκειται για μια εμπεριστατωμένη μελέτη του θέματος η οποία συνοδεύεται από μία λεπτομερή αναφορά των πηγών που μαρτυρούν την χρήση των εν λόγω επιθημάτων. Η εργασία της Παναγιώτου αποκτά ιδιαίτερη αξία αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι το υλικό της Μακεδονίας

έχει ελάχιστα χρησιμοποιηθεί για γλωσσικές μελέτες.

Θ. Μαλαβάκης, «*Θεωρία των προσωδημάτων: γλωσσολογική λειτουργία των μελωδικών μεταβολών*» (σσ. 29-46).

Η ανακοίνωση του Θ. Μαλαβάκη αποτελεί μια σημαντική προσπάθεια εφαρμογής στα Ελληνικά των αρχών ενός θεωρητικού μοντέλου που αφορά την επιτόνιση (βλ. Di Cristo 1982, Martin 1980, Rossi 1981, κλπ.). Με το συγκεκριμένο θέμα έχουν ασχοληθεί ελάχιστα οι ειδικοί, γι' αυτό και η ύπαρξη της παρούσας εργασίας αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Με βάση τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έκανε ο ίδιος ο συγγραφέας σ' ένα σύνολο 312 ηχογραφήσεων, υποστηρίζεται ότι υπάρχει μία αποκλειστική σχέση ανάμεσα στην συντακτική και την προσωδιακή δομή μιας πρότασης. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι στην ανακοίνωση δεν δίδεται ακριβής ορισμός της προσωδιακής λέξης στα Ελληνικά (αντίστοιχης της συντακτικής λέξης) γιατί όπως ορθώς επισημαίνεται «η έρευνα σ' αυτή την κατεύθυνση δεν έχει ακόμη προχωρήσει». Η μελέτη συνοδεύεται από ένα πίνακα 16 παλμογραφημάτων ενδεικτικών των υπό εξέταση περιπτώσεων.

Ν. Κατσάνης, «*Διαλεκτικά III: Φωνολογικά των βορείων ιδιωμάτων*» (σσ. 47-64).

Είναι γνωστό ότι δεν υπάρχει πλήρης περιγραφή του φωνολογικού συστήματος των βορείων ιδιωμάτων, ενώ αρκετά φωνολογικά φαινόμενα αυτού του χώρου δεν έχουν ακόμα μελετηθεί. Επομένως, η ύπαρξη της παρούσας ανακοίνωσης με θέμα την ουράνωση μιας σειράς συμφώνων των βορείων ιδιωμάτων αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Ο Κατσάνης αντλεί το υπό εξέταση υλικό από ένα ιδίωμα (Δρυμός-Σιάτιστα), που θεωρεί αντιπροσωπευτικό των βορείων ιδιωμάτων, και συγκρίνει τα αποτελέσματα της έρευνάς του με δεδομένα από τα Κουτσοβλάχικα. Σ'

αυτή την πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη υποστηρίζεται ότι, σε αντίθεση με την κοινή νεοελληνική, τα ουρανωμένα σύμφωνα αποτελούν φωνήματα για τα βόρεια ιδιώματα. Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι τα επιχειρήματα του συγγραφέα στηρίζονται στην «επιφανειακή φωνολογική μορφή» του γλωσσικού συστήματος: μέσα στα πλαίσια ενός άλλου θεωρητικού μοντέλου, μια ανάλυση που θα ελάμβανε υπόψη την «βαθεία φωνολογική μορφή» ίσως να μην κατέληγε στα ίδια συμπεράσματα. Η παρουσία ουρανωμένων φωνημάτων παρατηρείται επίσης και στα Κουτσοβλάχικα που αποτελούν εξέλιξη της βαλκανικής Λατινικής. Κατά την εκτίμηση του συγγραφέα, αυτό το φαινόμενο δεν θα πρέπει να αποδοθεί με βεβαιότητα στην επίδραση των βορείων ιδιωμάτων γιατί χρειάζεται πρώτα να υπάρξει συγκριτική μελέτη όλων των γλωσσών του βαλκανικού χώρου.

Ν. Γ. Κοντοσόπουλος, «*Νέοι προσανατολισμοί στη διαλεκτολογική έρευνα στην Ελλάδα*» (σσ. 65-72).

Η ανακοίνωση αυτή εντάσσεται στις τόσες φιλότιμες προσπάθειες του Ν. Κοντοσόπουλου για την προώθηση της διαλεκτολογικής έρευνας στην Ελλάδα. Μετά από μια σύντομη ανασκόπηση των ιστορικών αλλαγών που συνέβαλαν στη δημιουργία της σημερινής γλωσσικής κατάστασης σ' όλη την Ελληνική επικράτεια, τονίζεται η ανάγκη μελέτης των ιδιωμάτων και διαλέκτων μέσα από καινούριους δρόμους τους οποίους οφείλει να ακολουθήσει η διαλεκτολογική έρευνα. Το κείμενο, γραμμένο απλά και κατανοητά, θα μπορούσε να κινησει το ενδιαφέρον ακόμα κι ανθρώπων αμήτων στην επιστήμη της γλωσσολογίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι επισημαίνεται η ανάγκη δημιουργίας ενός γλωσσικού άτλαντος του οποίου η έλλειψη αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα για τη γλωσσική παιδεία.

Μ. Σετάτος, «Παρατηρήσεις στα ρηματικά επίθετα σε -μένος και -τός της Νέας Ελληνικής» (σσ. 73-88).

Σ' αυτή την πολύ ενδιαφέρουσα ανακοίνωση εξετάζονται τα εις -τός και -μένος ρηματικά παράγωγα της κοινής νεοελληνικής. Κατ' αρχήν, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην μέχρι τώρα εξέταση των εν λόγω ονομάτων από τους κυριώτερους γραμματικούς και γλωσσολόγους που ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο θέμα. Στη συνέχεια, η μελέτη του θέματος καλύπτει συστηματικά τόσο τον σημασιολογικό όσο και τον μορφοσυντακτικό τομέα. Στα συμπεράσματα της έρευνας εντάσσονται παρατηρήσεις γύρω από τις σημασιολογικές διαφορές ανάμεσα στα παράγωγα σε -τός και σ' αυτά σε -μένος, ενώ επισημαίνεται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η διάκρισή τους ατονεί (π.χ. *ζωγραφιστός / ζωγραφισμένος*). Σ' ότι αφορά τη συμμετοχή των επιθημάτων -τός και -μένος στις διάφορες μορφολογικές διαδικασίες της γλώσσας, παρατηρείται η εμφάνισή τους σε επιρρηματικούς σχηματισμούς, σε σύνθετα και σε στερεότυπες εκφράσεις· εντοπίζονται επίσης περιορισμοί στη χρησιμοποίησή τους σε σχέση με τη διάθεσή και την κατηγορία του ρήματος που χρησιμοποιείται σαν βάση της διαδικασίας παραγωγής. Σημαντικότερη χαρακτηρίζεται η παρατήρηση του συγγραφέα ότι τα συγκεκριμένα ρηματικά επίθετα πρέπει να εξετασθούν μέσα στο πλαίσιο των νεοελληνικών διαλέκτων και σε σχέση με τα άλλα ρηματικά ονοματικά παράγωγα.

Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, «-έ: ένα νέο επίθημα στη ΝΕ» (σσ. 89-110).

Σ' αυτή την ιδιαίτερα αξιόλογη δουλειά, η συγγραφέας μελετά το επίθημα -έ, του οποίου η χρήση εμφανίζεται πολύ παραγωγική για τον σχηματισμό λαϊκών κυρίως τύπων και τεχνικών όρων. Η προέλευση του εν λόγω επιθήματος αποδίδεται σε δάνειο της Γαλλικής της οποίας το

αντίστοιχο επίθημα -έ λειτουργεί είτε σαν κατάληξη της παθητικής μετοχής του αορίστου είτε σαν επίθημα που σχηματίζει επίθετα με βάση ουσιαστικό. Με πολύ ενδιαφέρον παρακολουθούμε την παρουσίαση του ελληνικού -έ σ' ότι αφορά τόσο τον συντακτικό και σημασιολογικό ρόλο του όσο και την υφολογική του αξία. Μορφολογικά, έχει την κατηγορία επιθέτου (σπανιότερα επιρρηματος) και τα παράγωγά του είναι άκλιτα. Η διαδικασία της προσθηματοποίησής του εξετάζεται σε σχέση με διάφορες θεωρητικές θέσεις όπως αυτές των Schwarze (1967), Guillaume (βλ. Martin 1970, σσ. 164-166) και Selkirk (1982). Η συγγραφέας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο θεωρητικό μοντέλο της Selkirk, προσπαθώντας να εντάξει την ανάλυση του -έ μέσα στα πλαίσια της ιεραρχίας του «τονούμενου Χ», έτσι όπως έχει διαμορφωθεί για την μορφολογία. Αναφέρεται σε έννοιες σημαντικότητας για την εξέλιξη της μετασχηματιστικής μορφολογίας (πλαίσιο υποκατηγοριοποίησης, κεφαλή, ουδέτερο μόρφωμα, κλπ.), για τις οποίες όμως ίσως θα έπρεπε να δοθούν περισσότερες διευκρινίσεις.

Χ. Π. Συμεωνίδη, «Συμβολή στην ερμηνεία των νεοελληνικών συνθέτων με πρώτο συνθετικό το θεο-» (σσ. 111-120).

Σ' αυτή την ενδιαφέρουσα ανακοίνωση, ο συγγραφέας προτείνει μια νέα ερμηνεία για τον τρόπο με τον οποίο το θεο-, πρώτο συνθετικό νεοελληνικών συνθέτων, απόκτησε επιτατική και μεγεθυντική σημασία. Μετά από μια προσπάθεια ταξινόμησης των εν λόγω συνθέτων σε αντικειμενικά και προσδιοριστικά, ο Συμεωνίδης επισημαίνει τον ιδιαίτερο ρόλο που μπορεί να έπαιξε το επίθετο *θεόρατος* (σε μερικά ιδιώματα *αθεόρατος*) στην όλη διαμόρφωση της χρήσης και ερμηνείας των. Κατά την εκτίμηση του συγγραφέα, το συγκεκριμένο επίθετο προέρχεται από το αρχαίο *αθεώρητος*

«δυσθεώρητος, πανύψηλος, τεράστιος» του οποίου οι υπερτονισμένες διαστάσεις του μεγέθους που δηλώνονται από το πρώτο συνθετικό, συνδέθηκαν από τον λαό με το όνομα θεός· κατ' αυτόν τον τρόπο, το νεοελληνικό *θεο-* σαν παραγωγικό πρώτο συνθετικό ονομάτων, συμβάλλει στην δημιουργία επιτατικής και μεγενθυντικής σημασίας.

Μ. Σταύρου, «*Η κλιτική αντωνυμία στις περιοριστικές αναφορικές προτάσεις με εξάρτηση αμέσου αντικειμένου που εισάγονται με το που*» (σσ. 121-136).

Σκοπός αυτής της πολύ ενδιαφέρουσας ανακοίνωσης είναι να τονισθεί ο ρόλος της παρουσίας ή απουσίας του κλιτικού στις αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με *που*. Η συγγραφέας αντλεί τα δεδομένα της από τις προτάσεις που περιέχουν εξάρτηση αμέσου αντικειμένου, όμως, όπως η ίδια τονίζει, τα συμπεράσματα αφορούν όλες τις αναφορικές προτάσεις. Σε μια πρώτη προσέγγιση του θέματος, παρατηρείται ότι το κλιτικό εμφανίζεται μόνο στις μή περιοριστικές αναφορικές προτάσεις ενώ απουσιάζει από τις περιοριστικές. Αυτή η κατανομή των κλιτικών σε σχέση με το είδος της αναφορικής πρότασης καλύπτεται θεωρητικά τόσο από συντακτικής απόψεως (βλ. Σταύρου 1983) όσο και από σημασιολογικής (βλ. Bache και Jacobsen 1980). Παρ' όλα αυτά, μία πιθανή γενίκευση της παραπάνω κατανομής προσκρούει σε περιπτώσεις αναφορικών προτάσεων με εξάρτηση εμμέσου αντικειμένου, όπου η παρουσία του κλιτικού φαίνεται να είναι προαιρετική ανεξάρτητα από την αντίθεση περιοριστική / μή περιοριστική. Με βάση αυτές τις περιπτώσεις, η συγγραφέας τροποποιεί την αρχική της υπό-

θεση συνδέοντας την εμφάνιση του κλιτικού όχι αποκλειστικά με το είδος της αναφορικής αλλά και με την δυνατότητα να θεωρηθεί σαν θέμα η προσδιοριζόμενη από την αναφορική πρόταση ονομαστική φράση. Κλείνοντας η Σταύρου αναφέρεται στη θεωρία των Keenan και Comrie (1977), προσπαθώντας να συνδέσει την εμφάνιση ή απουσία του κλιτικού με τις δυσκολίες αναφορικοποίησης ορισμένων συντακτικών κατηγοριών όπως π.χ. το έμμεσο αντικείμενο. Κατά την εκτίμησή μου, η παρούσα ανακοίνωση συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη μιας καλύτερης μελέτης των κλιτικών σε σχέση με τις αναφορικές προτάσεις.

G. Hogrocks, «*Η κυβέρνηση και η παράμετρος «pro-drop»*» (σσ. 137-148).

Στόχος της πολύ αξιόλογης αυτής ανακοίνωσης είναι η μελέτη της αρχής της «κυβέρνησης» σε σχέση με την παράμετρο «pro-drop» που χαρακτηρίζει γλώσσες σαν τα Ελληνικά όπου η εμφάνιση του αντωνυμικού υποκειμένου είναι προαιρετική¹. Σύμφωνα με τον Hogrocks, οι διαφορές ανάμεσα σε γλώσσες pro-drop και γλώσσες non pro-drop (Αγγλικά) λαμβάνονται καλύτερα υπόψη αν η εφαρμογή της αρχής της κυβέρνησης περιοριστεί στη σχέση ανάμεσα στον κόμβο που αποτελεί τη λεξική κεφαλή μιας φράσης και στους κόμβους που ορίζονται σαν φραστικές αδελφές της εν λόγω κεφαλής. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο περιορισμός, ο συγγραφέας προτείνει την απελευθέρωση των περιεχομένων ενός μή τερματικού κόμβου ώστε αυτά να αποτελέσουν τις αδελφές της λεξικής κεφαλής που κυβερνά. Η επιλογή του συγκεκριμένου κόμβου ως προς την απελευθέρωση των συστατικών εξαρτάται από το

1. Για τις έννοιες «κυβέρνηση» (αφορά τη σχέση μεταξύ της κεφαλής μιας δομής και των όρων που εξαρτώνται από αυτήν) και παρά-

μετρος «pro-drop», βλ. Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, *Μετασημασιολογική Σύνοψη: από τη θεωρία στην πράξη*, Αθήνα 1986.

είδος της γλώσσας. Έτσι, σε μια πρόταση όπως η (1) των Αγγλικών, επιλέγεται η απελευθέρωση των περιεχομένων της συμπληρωματικής πρότασης για να μπορέσει το ρήμα της κυρίας να κυβερνήσει το υποκείμενο της εξαρτημένης:

(1) Newton_{ΡΦ} [_{ΡΦ} says Π_{ΟΦ} [the apple] ΡΦ [fell on his head]]
 ↓
 ∅

Η ίδια πρόταση στα Ελληνικά δέχεται απελευθέρωση των περιεχομένων της ρηματικής φράσης ούτως ώστε το υποκείμενο της εξαρτημένης να αποτελέσει το κυβερνώμενο στοιχείο με κυβερνήτη το δικό του ρήμα:

(2) ... Π_{ΟΦ} [το μήλο] ΡΦ [έπεσε ΠΡΦ [στο κεφάλι του]]
 ↓
 ∅

Η πρόταση του Horrocks ολοκληρώνεται με παρατηρήσεις σ' ότι αφορά αφ' ενός μεν το είδος των φραστικών κανόνων που προσδιορίζουν τη σειρά των συστατικών μιας φράσης και αφ' ετέρου τη συμφωνία των χαρακτηριστικών των κόμβων που περιγράφονται από τους εν λόγω κανόνες. Το θεωρητικό μοντέλο στα πλαίσια του οποίου κινείται ο συγγραφέας είναι η Γενικευμένη Γραμματική Φραστικής Δομής (GPSG) (βλ. Gazdar 1982). Πρέπει να τονίσουμε ότι η παρούσα ανακίνωση παρουσιάζει μεγάλο θεωρητικό ενδιαφέρον αλλά η κατανόησή της προϋποθέτει μια κάποια γνώση των θεωριών GPSG και GB (Government and Binding) (βλ. Chomsky 1981).

Ε. Φιλιππάκη-Warburton-Γ. Βελούδης, «Η υποτακτική στις συμπληρωματικές προτάσεις» (σσ. 149-168).

Το μόριο *να* αποτελεί και πάλι αντικείμενο έρευνας στα Ελληνικά². Αυτή τη φορά εξετάζεται συστηματικά η χρήση του στις συμπληρωματικές προτάσεις. Με πολλή πειστικότητα οι συγγραφείς αποδεικνύουν ότι το *να* είναι δείκτης της υποτακτικής και σε αντίθεση με τους συμπληρωματικούς δείκτες *ότι/πως* και *που* δεν εισάγει πρόταση. Τα επιχειρήματά τους αντλούνται τόσο από τον χώρο της σύνταξης όσο κι απ' αυτόν της σημασιολογίας. Σ' ότι αφορά τη συντακτική συμπεριφορά του *να*, σε σύγκριση πάντα με τους άλλους δείκτες, προκύπτουν τα εξής κύρια χαρακτηριστικά: α) το *να* δεν υπακούει στον περιορισμό των άλλων δεικτών να εμφανίζονται μόνο σε συμπληρωματικές προτάσεις (π.χ. *Να φύγεις!*). β) Αντίθετα με τους άλλους δείκτες, μπορεί να συνυπάρχει με αναφορικούς ή ερωτηματικούς δείκτες στις αντίστοιχες αναφορικές ή ερωτηματικές προτάσεις (π.χ. *Ξέρω ποιόν να φέρω*). γ) Ένας όρος της πρότασης που θεματοποιείται μετακινείται πάντα στα δεξιά του *να* (π.χ. *Θέλω η Μαρία να φύγει*). δ) Κανένας όρος δεν μπορεί να παρεμβληθεί ανάμεσα στο *να* και στο ρήμα που συνοδεύει. ε) Τα συμπληρώματα του *να* ακολουθούν πάντα χρονικά το κύριο ρήμα. Η σημασιολογική συμπεριφορά του *να* εξετάζεται σε συνάρτηση με τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων που συμπληρώνονται με *να* και υποτακτική. Υποστηρίζεται δε ότι η συντακτική διάκριση ανάμεσα στο *να* και στα άλλα συμπληρώματα αν-

2. Η συμπεριφορά του *να* έχει και παλαιότερα απασχολήσει τους συγγραφείς. Η παρούσα εργασία μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί συνέχεια προηγούμενης με θέμα την υποτακτική στα Νέα Ελληνικά (1983). Μεταξύ

των άλλων εργασιών, βλ. Χριστίδης Α.-Φ. 1982 («Πρόσθετες παρατηρήσεις στις συμπληρωματικές προτάσεις της Νέας Ελληνικής», Πρακτικά της 3ης συνάντησης του τμήματος Γλωσσολογίας).

τιστοιχεί σημασιολογικά στην εξής αντίθεση: τα μεν *ότι/πως* και *που* εισάγουν γεγονότα του κόσμου μας, ενώ το *να* με τον ρηματικό τύπο της υποτακτικής που συνοδεύει εκφράζει μή γεγονότα. Κατά τη γνώμη μου, η συμβολή της παρούσας ανακοίνωσης στη διερεύνηση του χώρου της υποτακτικής μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ιδιαίτερα σημαντική.

Δ. Κατή, «Οι συντελικοί χρόνοι στην παιδική γλώσσα» (σσ. 169-184).

Αυτή η ανακοίνωση αποτελεί μέρος της πολύ ενδιαφέρουσας δουλειάς της Δ. Κατή σχετικά με την κατάκτηση του ελληνικού ρηματικού συστήματος από το παιδί³. Η παρούσα μελέτη περιορίζεται στους συντελικούς χρόνους και ιδιαίτερα στους παρακείμενο και υπερσυντέλικο αφού, όπως η ίδια η συγγραφέας αναφέρει, «ο τετελεσμένος μέλλοντας φαίνεται να είναι μια δομή που σπανίζει ακόμη και στην γλώσσα των ενήλικων και η οποία δεν απαντάται διόλου στα δείγματα ομιλίας των παιδιών της μελέτης». Η εξέταση των δεδομένων βασίζεται σε μορφολογικά και σημασιολογικά κριτήρια. Επισημαίνεται γενικότερα η δυσκολία του παιδιού να κατακτήσει τις περιφραστικές δομές των συντελεσμένων χρόνων και τα στοιχεία δείχνουν τη δομή του παρακειμένου να προηγείται στην εκμάθηση από αυτή του υπερσυντέλικου. Η καθυστερημένη εμφάνιση του τελευταίου σε σύγκριση με τον πρώτο, αποδίδεται στη νοηματική πολυπλοκότητα αυτού του χρόνου που δηλώνει μια κατάσταση η οποία δεν είναι παρούσα για το παιδί. Η συγγραφέας αποδεικνύει επίσης ότι ο χρόνος εμφάνισης των γραμματικών δομών καθορίζεται κυρίως από την ανάλυση που κάνει το παιδί στο όλο δομικό

σύστημα κι όχι από τη νοητική του ωρίμανση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, υποστηρίζει τη θεωρία που αποδίδει μια έμφυτη ικανότητα στο παιδί να μαθαίνει τη μητρική του γλώσσα.

Δ. Νατσόπουλος-Ε. Παναγοπούλου, «Η μάθηση της ρηματικής όψης της Νέας Ελληνικής σε εξαρτημένες προτάσεις από ξενόγλωσσους: εξελικτική σύγκριση προς τους φυσικούς ομιλητές» (σσ. 185-200).

Πρόκειται για μία ενδιαφέρουσα έρευνα σχετικά με την εκμάθηση του ποιού ενεργείας των εξαρτημένων προτάσεων από τους ξενόγλωσσους. Στο πείραμα πήραν μέρος 51 σπουδαστές του σχολείου της Νέας Ελληνικής του Α.Π.Θ., των οποίων η μητρική γλώσσα δεν ήταν πάντα ινδοευρωπαϊκής προέλευσης. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε με βάση τις κατηγορίες ρημάτων των οποίων η χρήση στην κύρια πρόταση συνδέεται με την ανάλογη ρηματική όψη του ποιού ενεργείας (συντελεσμένο, ασυντέλεστο ή και τα δύο) του ρήματος της εξαρτημένης. Σημειωτέον ότι στο ίδιο τεστ υποβλήθηκε και μία ομάδα 31 φυσικών ομιλητών. Μετά από σύγκριση των απαντήσεων των δύο ομάδων, προέκυψε ότι πολύ γρήγορα οι ξενόγλωσσοι χρησιμοποιούν σωστά το ποιόν ενεργείας των Ελληνικών.

Θ. Παυλίδου, «Παρατηρήσεις στα θηλυκά επαγγελματικά» (σσ. 201-218).

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μία ιδιαίτερα σημαντική περιγραφή της χρήσης των θηλυκών επαγγελματικών. Η έρευνα βασίστηκε σ' ερωτηματολόγιο που δόθηκε σε ομάδες 86 ατόμων τα οποία στην πλειοψηφία τους ήταν γυναίκες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης παρατηρούνται τα εξής: α) χωρίς το συνοδευτικό άρθρο, επαγγελματικά ουσιαστικά σε *-ος, -ης, -ας* τοποθετούνται στο αρσενικό γένος, εκτός εξαιρέσεων

3. βλ. Δ. Κατή 1984, *The acquisition of the Modern Greek verb*. Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, University of Reading.

(όπου θεωρείται ότι το επάγγελμα είναι κυρίως γυναικείο, π.χ. κοινωνική λειτουργός). β) Όταν το ασαφές επαγγελματικό λήγει σε -ος, υπάρχει η τάση για χρησιμοποίηση του ίδιου τύπου και στα δύο γένη, αρσενικό και θηλυκό. Εάν όμως η κατάληξη είναι -ας ή -ης, τότε, ο ασαφής τύπος διασαφηνίζεται είτε με τὸ άρθρο είτε με την χρησιμοποίηση παραγωγικού επιθήματος (π.χ. -ίνα, -ίσα). Μεταξύ των συμπερασμάτων της μελέτης τονίζεται ιδιαίτερα ότι ο εξωγλωσσικός παράγων που έχει σχέση με την συνείδηση της ταυτότητας των γυναικών επηρεάζει σημαντικά την προτίμηση για μορφολογικά μαρκαρισμένους τύπους θηλυκών επαγγελματικών. Κατά την συγγραφέα, η παρούσα μελέτη αποσκοπεί κυρίως σε μια πρώτη περιγραφή της χρήσης των θηλυκών επαγγελματικών. Στα συμπεράσματα λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι εξωγλωσσικοί παράγοντες που επηρεάζουν αυτή τη χρήση, ενώ η αναφορά στους γλωσσικούς παράγοντες περιορίζεται σε μερικές παρατηρήσεις. Αξίζει να επισημάνουμε ότι μία πληρέστερη ανάλυση των τελευταίων παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον.

A. Χαραλαμπόπουλος, «Γλωσσολογία και διδασκαλία της μητρικής γλώσσας» (σσ. 219-242).

Πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική ανακοίνωση. Ο συγγραφέας αναφέρεται κατ' αρχήν στους συνήθεις τρόπους διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας και εντοπίζει την αδυναμία τους να διαμορφώσουν τις γλωσσικές δυνατότητες των μαθητών κατά τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να τις χρησιμοποιούν αποτελεσματικά στις διάφορες επικοινωνιακές τους ανάγκες. Μέσα από ένα σύνολο προτάσεων, τονίζεται η ανάγκη ενός νέου προσανατολισμού της γλωσσικής διδασκαλίας προς νέους στόχους που θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα εξής: α) διαχωρισμό του τρόπου της γλωσσικής διδασκαλίας

από εκείνον που χρησιμοποιείται για τα άλλα μαθήματα. β) Παραμερισμό της «νόρμας». γ) Έμφαση στα επίπεδα ύφους (registers) με την κοινωνιογλωσσική σημασία του όρου, πράγμα που θα είχε σαν αποτέλεσμα να διευρυνθεί ο γλωσσικός ορίζοντας των μαθητών. Κατά τον συγγραφέα, αυτές οι προτάσεις δεν σημαίνουν υποβάθμιση της φροντισμένης γλώσσας αλλά μόνον περιορισμό της έναντι των άλλων χρήσεων. Για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι προτείνει η διδασκαλία να κινηθεί γύρω από την μελέτη και εξερεύνηση των μηχανισμών της γλώσσας καθώς και την παραγωγική χρήση των από τους μαθητές. Κατ' αυτόν τον τρόπο, και έχοντας πάντα σαν αφετηρία τον αυθεντικό λόγο (προφορικό και γραπτό), οι μαθητές μπορούν, σύμφωνα με την γνώμη του συγγραφέα, να αποκτήσουν επάρκεια στην κάθε μορφής γλωσσική τους επικοινωνία.

B. Μότσιου, «Παρατηρήσεις για το ύφος του Βάρναλη πεζογράφου» (σσ. 243-258).

Η παρούσα ανακοίνωση εντάσσεται στον χώρο της υφολογίας. Η συγγραφέας, έχοντας σαν στόχο τη μελέτη της έκφρασης του Βάρναλη στο έργο «Αληθινή απολογία του Σωκράτη», προτείνει ότι μερικά γλωσσικά χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να θεωρηθούν γενικότερα σαν συστατικά του λογοτεχνικού ύφους του πεζογράφου. Στην μελέτη της ασχολείται κυρίως με τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες του έργου, δηλαδή με την επιλογή στοιχείων σ' ότι αφορά τους τομείς φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, κλπ. Παρατηρεί ότι κύριο τέχνασμα του Βάρναλη αποτελεί ο μηχανισμός της αντιστροφής που πραγματοποιείται κυρίως στο σημασιολογικό επίπεδο (π.χ. αντιστροφή της σημασίας σε μερικά κύρια ονόματα: Πανάρετος για *ανήθικος*, Θρασύς για *δειλός*, Αληθίων για *ψευδομάρτυρας*). Αντλώντας διάφορα παραδείγματα από το συγκεκριμένο έργο, αποδεικνύ-

ει με πειστικότητα τα δύο πλάνα του έργου: το επιφανειακό και το πιο βαθύ και αποκαλυπτικό ως προς το νόημα του μηνύματος του συγγραφέα. Κατά την Μόττσιου, άλλα χαρακτηριστικά της γλώσσας του Βάρναλη είναι η χρήση ιδιωματισμών, η επανάληψη φράσεων —συνήθως με την αντίστροφη σειρά— καθώς και η αφθονία επιφωνημάτων, ερωτήσεων-απαντήσεων και η χρήση σύνθετων υποθετικών προτάσεων με την άρνηση στη δευτερεύουσα. Η δουλειά της Μόττσιου είναι πολύ ενδιαφέρουσα. Τα φαινόμενα που επισημαίνονται και η ανάλυση που προτείνεται αντικατοπτρίζουν επιτυχώς τα μηνύματα του Βάρναλη συγγραφέα.

Λ. Τσιτσιπής, *«Δομικά και λειτουργικά προβλήματα γλωσσικής συρρίκνωσης: η ελληνοαλβανική διάλεκτος και άλλες περιπτώσεις»* (σσ. 259-273).

Αυτή η ανακοίνωση έχει σαν θέμα το φαινόμενο της γλωσσικής θνησιμότητας σαν κοινωνιογλωσσικής διαδικασίας. Το πρώτο μέρος της μελέτης είναι αφιερωμένο στον προβληματισμό γύρω από την γλωσσική συρρίκνωση, όπου ο συγγραφέας με πολλή μεθοδικότητα εκθέτει μερικές από τις απόψεις των ειδικών που ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο θέμα.

Στη συνέχεια, υιοθετώντας την άποψη ότι τα γλωσσικά φαινόμενα δεν μπορούν να ερευνηθούν αυτόνομα έξω από τον γλωσσικό περίγυρο (βλ. Hill 1978, 1983), προχωρεί σε μια σύντομη μελέτη της χρήσης μερικών μορφοσυντακτικών φαινομένων της σημερινής Αρβανίτικης (γερούνδιο, υποτακτική). Παίρνοντας σαν βάση τον συσχετισμό δομικών στοιχείων με λειτουργικές πλευρές της γλώσσας, αποδεικνύει με πειστικότητα ότι η αποδυνάμωση της χρήσης του γερούνδιου οφείλεται στη συρρίκνωση των ειδών ομιλίας που το χρειάζονται (π.χ. αφήγηση). Η απώλεια του γερούνδιου αποτελεί περίπτωση συνεχούς αλλαγής (περίπτωση προοδευτικής μείωσης της παραγωγικής και παθητικής ικανότητας των ομιλητών σε σχέση με κάποια δομή). Οι αλλαγές στον μορφοσυντακτικό τύπο της υποτακτικής ανήκουν στον χώρο των ασυνεχών αλλαγών (αποτέλεσμα επίδρασης κοινωνικών συνθηκών στη διαμόρφωση της γλωσσικής ιδεολογίας). Κατά την εκτίμησή μου, αυτή η ανακοίνωση μπορεί να χαρακτηριστεί από τις πιο ενδιαφέρουσες του πέμπτου γλωσσολογικού συνεδρίου γιατί προάγει την έρευνα στον χώρο της γλωσσικής θνησιμότητας του οποίου η μελέτη είναι σχετικά άγνωστη στην Ελλάδα.

Αγγελική Ράλλη
EUROTRA-GR